

PEDAGOGISCHE WETENSCHAPPEN

FACULTEIT DER MAATSCHAPPIJ- EN
GEDRAGSWETENSCHAPPEN

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

QANU
Catharijnesingel 56
PO Box 8035
3503 RA Utrecht
The Netherlands

Telefoon: +31 (0) 30 230 3100
E-mail: support@qanu.nl
Internet: www.qanu.nl

Projectnummer: Q0633.UVA

© 2018 QANU

Tekst en cijfermateriaal uit deze uitgave mogen, na toestemming van QANU en voorzien van bronvermelding, door middel van druk, fotokopie, of op welke andere wijze dan ook, worden overgenomen.

INHOUDSOPGAVE

RAPPORT OVER DE BACHELOROPLEIDING EN DE MASTEROPLEIDING PEDAGOGISCHE WETENSCHAPPEN VAN DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM.....	5
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE OPLEIDINGEN.....	5
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE INSTELLING	5
SAMENSTELLING VAN HET PANEL.....	5
WERKWIJZE VAN HET PANEL	6
SAMENVATTEND OORDEEL VAN HET PANEL.....	9
BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE BEPERKTE OPLEIDINGSBEOORDELING	15
BIJLAGEN	35
BIJLAGE 1: CURRICULA VITAE VAN DE PANELLEDEN	37
BIJLAGE 2: DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER.....	39
BIJLAGE 3: BEOOGDE EINDKWALIFICATIES.....	49
BIJLAGE 4: OVERZICHT VAN DE PROGRAMMA'S	51
BIJLAGE 5: BEZOEKPROGRAMMA	57
BIJLAGE 6: BESTUDEERDE EINDWERKEN EN DOCUMENTEN	59

Dit rapport is vastgesteld op 11 april 2018

RAPPORT OVER DE BACHELOROPLEIDING EN DE MASTEROPLEIDING PEDAGOGISCHE WETENSCHAPPEN VAN DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Dit rapport volgt het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO (d.d. 19 december 2014).

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE OPLEIDINGEN

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen

Naam van de opleiding:	Pedagogische Wetenschappen
CROHO-nummer:	56607
Niveau van de opleiding:	bachelor
Oriëntatie van de opleiding:	academisch
Aantal studiepunten:	180 EC
Afstudeerrichtingen:	-
Combinatiestudie	Academische Opleiding Leraar Basisonderwijs (Academische pabo)
Locatie(s):	Amsterdam
Variant(en):	voltijd
Onderwijstaal:	Nederlands
Vervaldatum accreditatie:	31/12/2017

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen

Naam van de opleiding:	Pedagogische Wetenschappen
CROHO-nummer:	66607
Niveau van de opleiding:	master
Oriëntatie van de opleiding:	academisch
Aantal studiepunten:	60 EC
Afstudeerrichtingen:	Orthopedagogiek, Forensische Orthopedagogiek, Preventieve Jeugdhulp en Opvoeding
Locatie(s):	Amsterdam
Variant(en):	voltijd, deeltijd
Onderwijstaal:	Nederlands
Vervaldatum accreditatie:	31/12/2017

Het bezoek van het visitatiepanel Pedagogische Wetenschappen aan de Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam vond plaats op 23 en 24 januari 2018.

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE INSTELLING

Naam van de instelling:	Universiteit van Amsterdam
Status van de instelling:	bekostigde instelling
Resultaat instellingstoets:	positief

SAMENSTELLING VAN HET PANEL

De NVAO heeft op 31 juli 2017 ingestemd met de samenstelling van het panel. Het panel dat de bacheloropleiding en de masteropleiding Pedagogische Wetenschappen beoordeelde bestond uit:

- Em. prof. dr. C. (Carla) Vlaskamp (voorzitter), emeritus hoogleraar Special Needs Education and Child Care aan de Rijksuniversiteit Groningen;
- Prof. dr. S. (Stefan) Ramaekers (vice-voorzitter), professor aan de faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen van de KU Leuven (België);
- Prof. dr. H. (Hedy) Stegge, GZ-Psycholoog bij De Waag Amsterdam/Zaandam en voormalig bijzonder hoogleraar Ontwikkelingspsychopathologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam;
- Prof. dr. L. (Lieven) Verschaffel, gewoon hoogleraar aan de faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen van de KU Leuven (België);
- Em. prof. dr. P.P. (Paul) Goudena, emeritus hoogleraar Pedagogiek aan de Universiteit Utrecht en tot 2016 docent en opleider bij de post-master opleiding Klinisch Psycholoog-specialist Kind & Jeugd (RINO Groep);
- J. (Joosje) Westink BSc (studentlid), masterstudent Educational Science: Applied Neuroscience in Human Development aan de Universiteit Leiden.

Het panel werd ondersteund door dr. Jetje De Groof, die optrad als secretaris.

De curricula vitae van de panelleden zijn opgenomen in Bijlage 1.

WERKWIJZE VAN HET PANEL

Cluster Pedagogische Wetenschappen

Het bezoek aan de bachelor- en masteropleiding Pedagogische Wetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam maakt onderdeel uit van de clustervisitatie Pedagogische Wetenschappen. Dit cluster bestaat uit zeven deelnemende instellingen: Radboud Universiteit Nijmegen, Universiteit Leiden, Vrije Universiteit Amsterdam, Universiteit Utrecht, Erasmus Universiteit Rotterdam, Rijksuniversiteit Groningen en Universiteit van Amsterdam.

Het panel Pedagogische Wetenschappen werd voorgezeten door em. prof. dr. C. (Carla) Vlaskamp, die bij zes van de zeven bezoeken aanwezig was. Bij het bezoek aan de Rijksuniversiteit Groningen werd zij vervangen als voorzitter door prof. dr. S. (Stefan) Ramaekers, die verder bij de overige zes bezoeken als vice-voorzitter aanwezig was. Verder waren verschillende expertise- en werkvelddeskundigen bij meerdere bezoeken binnen het cluster betrokken: prof. dr. P. (Pol) Ghesquière, dr. K. (Katrien) van de Vijfeijken, prof. dr. P. (Peter) Van Petegem, em. prof. dr. P.P. (Paul) Goudena), prof. dr. S. (Stijn) Vandevelde, prof. dr. H. (Hedy) Stegge en prof. dr. L. (Lieven) Verschaffel. Vier studentleden hadden zitting in het panel: J. (Bob) Timmer, L. (Leander) Visser, J. (Joosje) Westink, BSc en A. (Alianne) Bakker, BSc. De voorzitter en vice-voorzitter bewaakten gezamenlijk de consistentie van de werkwijze tijdens de bezoeken en bij het vaststellen van de oordelen. Hierbij trad de clustercoördinator als onafhankelijk waarnemer op; bij de Universiteit Utrecht werd zij vervangen door drs. L. (Linda) te Marvelde.

De Kamer Pedagogische Wetenschappen heeft de logistieke en praktische begeleiding van dit cluster uitbesteed aan evaluatiebureau QANU. Vanuit QANU werd het cluster Pedagogische Wetenschappen begeleid door clustercoördinator dr. E. Schröder. Daarnaast waren de afzonderlijke bezoeken begeleid door vier onafhankelijke, door de NVAO-gecertificeerde secretarissen: dr. J. (Jesseka) Batteau, dr. J. (Jetje) De Groof, dr. A. (Anna) Sparreboom en dr. E. (Els) Schröder.

Vorbereiding

QANU ontving de kritische zelfreflectie van de bachelor- en masteropleiding Pedagogische Wetenschappen en stuurde deze zowel per post als digitaal door aan de panelleden. Zij lazen de kritische zelfreflectie en formuleerden naar aanleiding ervan vragen en opmerkingen. De secretaris groepeerde de vragen en opmerkingen per onderwerp in een samengesteld document.

Naast de kritische zelfreflectie ontvingen de panelleden elk een aantal bachelor- en masterscripties. In samenspraak met de voorzitter van het panel selecteerde de secretaris een steekproef van vijftien

scripties. Hierbij is bewust gekozen voor scripties uit twee recente volledige cohorten en uit verschillende beoordelingscategorieën: vijf met een laag cijfer, vijf met een gemiddeld cijfer en vijf met een hoge beoordeling. Ook is hierbij rekening gehouden met de verschillende richtingen en specialisaties en gestreefd naar een variatie tussen de verschillende beoordelaars. Bij de scripties ontvingen de leden ook de beoordelingsformulieren die door de examinatoren waren ingevuld.

De commissie besteedde zorg aan het beoordelen van het wetenschappelijk niveau van de scripties, de eisen die door de opleiding aan de scripties worden gesteld en de zorgvuldigheid van de inhoudelijke beoordeling daarvan door de staf. In de scriptie dient de student immers aan te tonen over de vereiste kwalificaties te beschikken. De leden stuurden hun bevindingen voorafgaand aan het bezoek aan de secretaris, die er een overzicht van opstelde. Een overzicht van de bestudeerde scripties is opgenomen in bijlage 6.

Voorafgaand aan het visitatiebezoek stelde de secretaris een conceptprogramma op, dat in overleg met de visitatiecoördinator bij de opleiding en de voorzitter van het panel werd aangepast aan de specifieke situatie van de opleiding. Op verzoek van QANU stelde de visitatiecoördinator representatieve gesprekspanels samen. Het panel ontving voorafgaand aan het bezoek een overzicht van de gesprekspartners en stemde in met de door de opleiding gemaakte selectie. Een overzicht van het programma met alle gesprekspartners is opgenomen als bijlage 5 bij dit rapport.

Voorafgaand aan het locatiebezoek werden zowel medewerkers als studenten op de hoogte gebracht van een spreekuur, waarin zij vertrouwelijk met de commissie konden spreken. Van dit spreekuur is geen gebruik gemaakt.

Bezoek Amsterdam

Het bezoek aan de opleidingen vond plaats op 23 en 24 januari 2018. Voorafgaand aan het bezoek kwam het panel bijeen in twee startvergaderingen. De Nederlandse panelleden troffen elkaar op 19 juni 2017 in Utrecht, de Vlaamse panelleden troffen elkaar op 25 september 2017 in Leuven. Bij deze bezoeken waren ook de voorzitter en de vier secretarissen betrokken bij bezoeken binnen dit visitatiecluster aanwezig. Voorafgaand aan het bezoek vond op 23 januari een voorvergadering plaats. Tijdens deze verschillende vergaderingen besprak het panel het domeinspecifiek referentiekader, de ijkingsprincipes binnen het cluster Pedagogische Wetenschappen en de eerste indrukken van het programma van de Universiteit van Amsterdam. Verder werden op grond van de inhoudelijke expertise van de panelleden afspraken gemaakt over de taakverdeling en noteerde het panel welke vragen het in de verschillende gesprekken wilde stellen.

Tijdens het bezoek sprak het panel met (een representatieve vertegenwoordiging van) het management, studenten, docenten, alumni, opleidingscommissie en examencommissie. Het panel nam ook kennis van het materiaal dat ter inzage lag. Een overzicht van deze materialen is opgenomen in bijlage 6. Het panel heeft een deel van de laatste dag van het bezoek gebruikt om de mondelinge rapportage van de voorzitter voor te bereiden en te discussiëren over de beoordeling van de opleiding. Aan het einde van het bezoek presenteerde de voorzitter de algemene waarnemingen en indrukken van het panel over de bachelor- en masteropleiding.

Rapportage

De secretaris heeft op basis van de bevindingen van het panel een conceptrapport opgesteld. Dit conceptrapport is voorgelegd aan de leden van het panel en op basis van hun feedback aangepast. Na vaststelling is het conceptrapport vervolgens naar de instelling gestuurd voor een controle op feitelijke onjuistheden. De opmerkingen van de opleidingen zijn besproken met de voorzitter van het panel, waarna de secretaris het definitieve rapport opmaakte en voor een laatste ronde van commentaar rondstuurde aan het panel ter vaststelling.

In overeenstemming met het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO heeft het panel de volgende definities voor de beoordeling van de afzonderlijke standaarden en de opleiding als geheel gehanteerd:

Basiskwaliteit

De kwaliteit die in internationaal perspectief redelijkerwijs verwacht mag worden van een bachelor- of masteropleiding binnen het hoger onderwijs.

Onvoldoende

De opleiding voldoet niet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont op meerdere vlakken ernstige tekortkomingen.

Voldoende

De opleiding voldoet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont over de volle breedte een acceptabel niveau.

Goed

De opleiding steekt systematisch uit boven de gangbare basiskwaliteit.

Excellent

De opleiding steekt systematisch ver uit boven de gangbare basiskwaliteit en geldt als een internationaal voorbeeld.

SAMENVATTEND OORDEEL VAN HET PANEL

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen

De bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen (PW) van de Universiteit van Amsterdam (UvA) legt de focus op het kind en jongere als opvoeding, met aandacht voor de contextuele factoren die een rol kunnen spelen in de ontwikkeling. De opleiding heeft zowel een academische als een klinische signatuur. Het bachelorcurriculum bestaat uit 180 EC. Daarnaast biedt de opleiding in samenwerking met de Hogeschool Amsterdam (HvA) de Universitaire Pabo van Amsterdam (UPvA) aan, een vierjarig traject van 240 EC dat leidt tot een bachelordiploma Pedagogische Wetenschappen en een hbo-bachelordiploma leraar basisonderwijs.

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties

Het panel waardeert de keuze van de UvA om studenten op te leiden op het snijvlak van wetenschap en beroepspraktijk. De bacheloropleiding heeft de recente curriculumhervormingen aangegrepen om zich binnen het landelijke domeinspecifieke referentiekader (DSR) duidelijker te profileren. De focus op de contextgebondenheid van problematieken, met aandacht voor het hele spectrum van normale tot afwijkende ontwikkeling, vindt het panel waardevol. Het ondersteunt de opleiding om deze visie verder uit te werken en de onderscheidende elementen van het profiel verder aan te scherpen. Als suggestie wordt meegegeven om de context van sociale media nadrukkelijker in het profiel een plaats te geven ('het vierde milieu'). Daarnaast dient ook het concept van de pedagoog die 'ertoe doet' verdere invulling te krijgen. Het panel heeft er waardering voor dat het profiel van de opleiding op regelmatige basis wordt afgestemd met de alumni en recent ook met het werkveld. Het raadt aan deze recent ingezette ontwikkelingen verder te intensiveren. Het panel constateerde dat de hoge mate van samenwerking met de HvA en de verregaande integratie van de UPvA een belangrijke reden voor studenten is om voor deze opleiding te kiezen.

De eindkwalificaties zijn in lijn met het DSR en op academisch bachelorniveau geformuleerd. Wel is het panel van mening dat de vertaling van het profiel van de opleiding naar de eindkwalificaties verdere aandacht behoeft. Het vindt dat met name de focus op verschillende opvoedingscontexten en de nadruk op de maatschappelijke relevantie van de pedagoog, nadrukkelijker in de eindkwalificaties kunnen doorklinken.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

Vanaf 2017-2018 wordt gradueel een nieuw bachelorcurriculum ingevoerd. De informatie die aanvankelijk aan het panel ter beschikking werd gesteld, was op bepaalde punten onvolledig of niet helder. Dit maakte het moeilijk een scherp beeld te krijgen van het veranderingsproces. De toelichting die het panel toegestuurd kreeg in de aanloop naar het locatiebezoek en de presentatie van het opleidingsmanagement tijdens van het locatiebezoek gaven het panel echter meer inzicht in de huidige stand van zaken van het transitieproces.

Omdat de bacheloropleiding zich middenin een curriculumherziening bevindt, bekeek het panel zowel het 'oude' als het 'nieuwe' curriculum. Beide dekken de verschillende eindkwalificaties van de bacheloropleiding af. De vele initiatieven die in gang werden gezet, illustreren de gerichtheid op constante verbetering. Aangezien verschillende verbeteringen zeer recent zijn ingevoerd, kan het panel nog geen uitspraak doen over hun effectiviteit. De goede kwaliteit, het enthousiasme en de sfeer van samenwerking in het docentenkorps geeft het panel echter vertrouwen in de verdere implementatie. Het panel is van mening dat de Opleidingscommissie (OC) dit proces nog proactiever kan ondersteunen.

Het panel is van mening dat met de integrale herziening van het curriculum een aantal verbeterpunten grondig worden aangepakt. De versterking van de leerlijnen verbetert de coherentie van het programma; het solider maken van de praktijkcomponent optimaliseert de klinische/werkveldgerichtheid; de pedagogische contexten werden via expliciete vakken duidelijker in het curriculum verankerd; door de invoering van een beleidsmatig vak wordt een belangrijke lacune ingevuld. Een overgangsregeling tussen het oude en nieuwe curriculum werd opgesteld. Dat

ruimte werd gemaakt voor een 9 EC-vak rond ethiek ondersteunt het panel in de vaststelling dat stappen worden gezet om de pedagoog 'die ertoe doet' op te leiden. Ook in verschillende vakken komt de pedagogische traditie in voldoende breedte aan bod. Dit neemt niet weg dat de pedagogische lijn in het curriculum nog verder versterkt dient te worden. Het panel beschouwt de werkgroepen als een belangrijke hefboom om ervoor te zorgen dat studenten de verworven pedagogische inzichten meenemen in de reflectie op het handelen als pedagoog. Het beveelt aan om de werkgroepen sterker aan te sturen, zodat de opleiding kan borgen dat de reflectie in alle werkgroepen, bij alle begeleiders, plaatsvindt. Het panel heeft waardering voor de toevoeging van kwalitatief onderzoek in de methoden- en techniekenleerlijn en ondersteunt dat in het nieuwe curriculum in plaats van het huidige concept van de bachelorscriptie en het onderzoekspracticum, een empirische scriptie wordt geïntroduceerd. Wel raadt het aan in de methoden- en techniekenleerlijn voldoende ruimte in te bouwen om te reflecteren over mogelijkheden en beperkingen van empirisch onderzoek voor de pedagogische praktijk. Daarnaast beveelt het panel aan om studenten ook in de bachelorscriptie aan te moedigen om op die manier op het eigen onderzoek te reflecteren.

De opleiding slaagt erin om gevarieerd onderwijs aan te bieden. Het panel stelde vast dat de inhoudelijke en didactische invulling van de vakken van goede kwaliteit is. Het is tevreden over de kwaliteit en omvang van de staf. Wel vraagt het panel blijvend de werkveldbinding van de staf te monitoren. Studenten vinden het programma goed studeerbaar, maar tegelijkertijd is het aandeel studenten dat langer over de studie doet dan de nominale studieduur, groot. Het panel raadt de opleiding aan proactiever op te treden bij studenten die vertraging dreigen op te lopen. Het waardeert de inspanningen van de opleiding inzake internationalisering.

Standaard 3: Toetsing

In de voorbije jaren is hard gewerkt om de transparantie, validiteit en betrouwbaarheid van de toetsing te verbeteren. Er werd tempo gemaakt met het formaliseren van de toetsprocedures via het uitwerken van een toetshandleiding, een examenprotocol en toetsdossiers per vak. Ook werd een Toetscommissie (TC) opgericht, die de Examencommissie (EC) ondersteunt. Het panel waardeert dat EC steekproeven neemt van de scripties met het oog op kwaliteitscontrole van beoordelingsproces en eindniveau. De TC voert bovendien op basis van steekproeven controle uit op de toetsing van de vakken. Deze acties hebben er mede toe geleid dat de opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing. Een groot aantal van de initiatieven zijn echter van recente datum, wat betekent dat het panel hun effectiviteit nog niet kon nagaan. De vakkundigheid van het docentenkorps en de vaststelling dat de opleiding beschikt over een proactieve EC en TC met een duidelijke visie, sterkt het panel in het vertrouwen dat de lopende acties gemonitord zullen worden, en de geplande initiatieven zullen worden geïmplementeerd.

Het panel waardeert dat alle scripties door twee beoordelaars worden beoordeeld en heeft vastgesteld dat rekening wordt gehouden met zowel inhoudelijke expertise als onafhankelijkheid van de beoordelaars. Het panel vindt echter dat de richtlijnen inzake de onafhankelijkheid van de tweede beoordelaar verder dienen te worden aangescherpt. Bovendien raadt het EC en TC aan goed te monitoren dat de (geldende) richtlijnen in de praktijk gevolgd worden.

Het huidige beoordelingsformulier voor de scriptie biedt te weinig houvast voor beoordelaars over hoe het moet worden ingevuld. Het panel vindt het positief dat in het vooruitzicht van de nieuwe empirische bachelorthese een nieuw formulier zal worden uitgewerkt en raadt aan in de tussentijd duidelijke richtlijnen op te stellen over hoe de beoordelaars het formulier moeten invullen.

Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties

Het panel heeft vastgesteld dat het curriculum en de toetsing zijn afgestemd op de eindkwalificaties, wat ertoe leidt dat de studenten de beoogde eindkwalificaties gedurende het verloop van de opleiding bereiken. Studenten tonen bovendien in een literatuurstudie en een onderzoekspracticum in groepsverband overkoepelend aan dat ze de eindkwalificaties hebben bereikt. Op basis van een consultatie van scripties en onderzoekspractica komt het panel tot de conclusie dat de studenten het beoogde bachelorniveau bereiken. Het waardeert dat in het nieuwe bachelorcurriculum studenten

een empirische bachelorscriptie moeten schrijven, aangezien die opzet zich volgens het panel beter leent tot het geïntegreerd aantonen van de beoogde eindkwalificaties. De tevredenheid van de bacheloralumni over de mate waarop de opleiding hen heeft voorbereid op de vervolgopleiding, sterkt het panel in de conclusie dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd. Het waardeert ten slotte dat alumni actief werden betrokken bij de herziening van het curriculum.

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen

De focus van de masteropleiding PW ligt op het kind als opvoeding, met aandacht voor de contextuele factoren die (in hun onderlinge samenhang) een rol kunnen spelen in de ontwikkeling. De opleiding heeft zowel een academische als een klinische signatuur en stelt zowel lichtere pedagogische zorg (preventieve zorg), als zwaardere en meer gespecialiseerde vormen van zorg en hulpverlening (klinische/curatieve zorg) centraal. Drie specialisaties worden aangeboden: Forensische Orthopedagogiek (FO), Orthopedagogiek (Ortho) en Preventieve Jeugdhulp en Opvoeding (PJO). Het masterprogramma duurt één jaar en bestaat uit 60 EC.

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties

De opleiding is zowel gericht op het verwerven van academische kennis en vaardigheden als op het toepassen hiervan in de beroepspraktijk. Het panel waardeert dat de opleiding breed is opgezet en zowel klinische als niet-klinische tracks aanbiedt. De drie heldere specialisatietracks zorgen voor een duidelijk profiel binnen het landelijke kader. Met name de tracks FO en PJO geven de opleiding een uniek profiel. Het panel heeft vastgesteld dat de mastertrack Ortho niet expliciet het terrein van 'special needs' omvat en vraagt de opleiding hier transparant over te communiceren. Het waardeert dat het profiel op regelmatige basis afgestemd wordt met de alumni en recent ook met het werkveld. Het panel raadt aan deze recent ingezette ontwikkelingen verder te intensiveren. De eindkwalificaties vindt het panel helder geformuleerd. Ze sluiten aan bij het DSR, voldoen aan de eisen op het vlak van niveau en oriëntatie en vertalen op heldere wijze het profiel van de opleiding. Wel raadt het panel aan ook voor elk van de specialisatietracks aparte eindkwalificaties te formuleren.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

Het panel heeft vastgesteld dat de curricula van de drie verschillende mastertracks de studenten in staat stellen de beoogde eindkwalificaties te bereiken. Het waardeert dat via drie heldere leerlijnen invulling wordt gegeven aan het 'scientist-practitioner'-model. De opleiding slaagt erin om gevarieerd onderwijs aan te bieden. Centraal in de realisatie van onderwijs op het snijvlak van onderzoek en praktijk staat het werkgroepenonderwijs, dat de studenten activeert. Het panel stelde vast dat de inhoudelijke en didactische invulling van de vakken van goede kwaliteit is. Het is tevreden over de kwaliteit en omvang van de staf. Wel vraagt het panel blijvend de werkveldbinding van (een deel van) de staf te monitoren. Het panel waardeert dat de opleidingen hun inspanningen inzake internationalisering hebben geïntensiveerd en dat gewerkt wordt aan een Engelstalige mastertrack.

De gevarieerde instroom levert volgens studenten en docenten geen problemen op qua voorkennis, onder andere omdat de pre-master een adequate voorbereiding biedt. Studenten vinden het programma goed studeerbaar, maar tegelijkertijd is het aandeel studenten dat langer over de studie doet dan de nominale studieduur, groot. Er werden initiatieven genomen om het keuzeproces van de stages goed te begeleiden, onder andere de aanstelling van een stagecoördinator. Dit neemt niet weg dat met name studenten van de FO-track soms moeilijkheden hebben om aan een stageplaats te geraken. De opleiding heeft deze problematiek op de radar en communiceert duidelijk aan de studenten over deze potentiële 'bottleneck'. Ook andere studenten die een klinische specialisatie en een registratie of aantekening diagnostiek wensen te verwerven, lopen kans op studievertraging. Het panel heeft begrip voor het feit dat academische en beroepsgerichte/klinische verdieping in een eenjarig traject een risico op vertraging met zich meebrengt. Het vraagt de opleiding dit blijvend te monitoren en proactiever op te treden bij studenten die vertraging dreigen op te lopen.

De kritische reflectie door studenten op het eigen handelen vanuit een normatieve/ethische insteek behoeft volgens het panel nog meer aandacht in het curriculum. Het panel waardeert dat er in het

cursorisch onderwijs en de werkgroepen aandacht aan wordt besteed. Studenten dienen in het stageproces echter nog nadrukkelijker gestuurd te worden in het realiseren van deze reflectie. De intervisiegroepen tijdens de stage moeten vanuit de opleiding strakker en proactiever worden aangestuurd opdat hier tot dit niveau van reflectie gekomen wordt.

Voor de masterscriptie haken veel studenten in op lopend onderzoek en maken ze gebruik van bestaande datasets. Het panel waardeert dat de opleiding op deze manier binnen het kader van een eenjarige master probeert te bereiken dat studenten de verschillende fasen van de empirische cyclus doorlopen en tegelijkertijd valide conclusies kunnen trekken op basis van uitgebreide datasets. Het panel vraagt er echter blijvend over te waken dat deze werkwijze garandeert dat studenten voldoende eigenaarschap ervaren over de hele empirische cyclus en in staat zijn de kritische vragen te stellen die noodzakelijk zijn om zelfstandig onderzoek op te zetten.

Ook op masterniveau werden verschillende verbeterinitiatieven recent in gang gezet. Dit illustreert de gerichtheid op constante verbetering. Aangezien verschillende verbeteringen zeer recent zijn ingevoerd, kan het panel nog geen uitspraak doen over hun effectiviteit. De goede kwaliteit, het enthousiasme en de sfeer van samenwerking in het docentenkorps geeft het panel echter vertrouwen in de verdere implementatie. Het panel is van mening dat de OC dit proces nog proactiever kan ondersteunen.

Standaard 3: Toetsing

In de voorbije jaren is hard gewerkt om de transparantie, validiteit en betrouwbaarheid van de toetsing te verbeteren. Er werd tempo gemaakt met het formaliseren van de toetsprocedures via het uitwerken van een toetshandleiding, een examenprotocol en toetsdossiers per vak. Ook werd een TC opgericht, die de EC ondersteunt. Het panel waardeert dat EC steekproeven neemt van de scripties met het oog op kwaliteitscontrole van beoordelingsproces en eindniveau. De TC voert bovendien op basis van steekproeven controle uit op de toetsing van de vakken. Deze acties hebben er mee toe geleid dat de opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing. Een heel aantal van de initiatieven zijn echter van recente datum, wat betekent dat het panel hun effectiviteit nog niet kon nagaan. De vakkundigheid van het docentenkorps en de vaststelling dat de opleiding beschikt over een proactieve EC en TC met een duidelijke visie, sterkt het panel in het vertrouwen dat de lopende acties gemonitord zullen worden, en de geplande initiatieven zullen worden geïmplementeerd.

Het panel waardeert dat alle scripties door twee beoordelaars worden beoordeeld en heeft vastgesteld dat rekening wordt gehouden met zowel inhoudelijke expertise als onafhankelijkheid van de beoordelaars. Het panel vindt echter dat de richtlijnen inzake de onafhankelijkheid van de tweede beoordelaar verder dienen te worden aangescherpt. Bovendien raadt het EC en TC aan goed te monitoren dat de (geldende) richtlijnen in de praktijk gevolgd worden.

Er werd intensief gewerkt aan een beoordelingsformulier dat voor alle specialisatietracks wordt gebruikt. Het resultaat is een duidelijk formulier dat de validiteit, betrouwbaarheid en transparantie van de beoordeling in de hand werkt. Het panel ondersteunt de EC en TC in hun plannen om strakkere aansturing en training te voorzien met het oog op consistente beoordeling en uniforme invulling van de formulieren. Het vraagt tenslotte om met name voor de masterthese na te denken over manieren om ook het eigenaarschap van het onderzoeksproces beter in kaart te brengen.

Een herzieningsronde voor de evaluatie van de stages is zeer recent van start gegaan. Het panel waardeert dat de beoordelingsformulieren herzien worden en ondersteunt het voornemen van de EC en TC om de nieuwe formulieren te toetsen in reële stagecontexten. Het geeft als suggestie mee in het nieuwe formulier gedragsindicatoren op te nemen die expliciteren wat reflectie op het eigen handelen als pedagoog precies inhoudt.

Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties

Het panel heeft vastgesteld dat het curriculum en de toetsing zijn afgestemd op de eindkwalificaties, wat ertoe leidt dat de studenten de beoogde eindkwalificaties gedurende het verloop van de opleiding bereiken. Het constateerde dat de masterscripties, waarin de studenten ook geïntegreerd aantonen dat ze de eindkwalificaties behaald hebben, gemiddeld genomen van voldoende kwaliteit zijn. Het panel geeft als suggestie mee om in de eindproducten de eigen bijdrage van de studenten aan het empirische proces beter in beeld te brengen. Het is bovendien van mening dat er nog meer sturing kan komen op de vorm en beoordeling van het stageverslag om ervoor te zorgen dat studenten ook aantoonbaar kunnen reflecteren op het eigen handelen als pedagoog. Het panel stelde vast dat de alumni van de opleiding tevreden zijn over de bereikte eindkwalificaties, maar geeft als suggestie mee om ook buiten de alumniraad gebruik te maken van de kennis die bij de alumni aanwezig is.

Het panel beoordeelt de Standaarden uit het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling als volgt:

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoende
Standaard 3: Toetsing	voldoende
Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende
Algemeen eindoordeel	voldoende

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoende
Standaard 3: Toetsing	voldoende
Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende
Algemeen eindoordeel	voldoende

De voorzitter en de secretaris van het panel verklaren hierbij dat alle panelleden kennis hebben genomen van dit rapport en instemmen met de hierin vastgestelde oordelen. Zij verklaren ook dat de beoordeling in onafhankelijkheid heeft plaatsgevonden.

Datum: 11 april 2018

Prof. dr. Carla Vlaskamp

Dr. Jetje de Groof

BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE BEPERKTE OPLEIDINGSBEOORDELING

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties

De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting:

De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau en oriëntatie (bachelor of master; hbo of wo) binnen het Nederlandse kwalificatieraamwerk. Ze sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding. Voor zover van toepassing zijn de beoogde eindkwalificaties tevens in overeenstemming met relevante wet- en regelgeving.

Bevindingen

De bachelor- en masteropleidingen Pedagogische Wetenschappen (PW) van de Universiteit van Amsterdam (UvA) willen ambitieuze en kritische pedagogische professionals opleiden. De focus ligt op het kind en jongere als opvoeding, met aandacht voor de contextuele factoren die een rol kunnen spelen in de ontwikkeling. De opleidingen hebben zowel een academische als een klinische signatuur. Studenten worden gedurende de bachelor- en masteropleiding opgeleid tot 'scientist-practitioners'. Met het oog op het actueel houden van profiel en eindkwalificaties is er regelmatig overleg in de Opleidingscommissie (OC). Het panel vernam dat de opleidingen ook input krijgen uit de alumniraad en in de toekomst door een recent opgerichte werkveldadviesraad.

Bacheloropleiding

De bacheloropleiding PW bevindt zich middenin een intensief herzieningsproces. Dit heeft zich vertaald in de graduele invoering van een nieuw bachelorcurriculum vanaf 2017-2018 (zie ook standaard 2). Het panel ontving in de aanloop naar het locatiebezoek een toelichting op de laatste stand van zaken van de hervormingen en stelde vast dat in het veranderingsproces ook expliciet aandacht uitging naar het specifieke profiel dat de Amsterdamse bacheloropleiding wenst in te nemen in de brede context die wordt geboden door het domeinspecifieke referentiekader (DSR). Het panel vindt het positief dat op die manier specifiekere invulling wordt gegeven aan het profiel van de opleiding, aangezien het van mening was dat de onderscheidende kenmerken van de opleiding zich in de kritische reflectie niet scherp aftekenden.

De opleiding wil academisch geschoolde pedagogische professionals opleiden 'die ertoe doen'. Het panel waardeert dat met deze slagzin verwezen wordt naar de maatschappelijke relevantie van de pedagoog. De UvA stelt zich als doel pedagogen op te leiden die vraagstukken rondom opvoeding en ontwikkeling verhelderen en die kinderen, adolescenten of (jong)volwassenen ondersteunen, zodanig dat zij kunnen uitgroeien tot volwassenen die op een volwaardige manier kunnen participeren in de maatschappij. De UvA richt zich hierbij op het hele spectrum van normale tot (ernstig) afwijkende ontwikkeling van kinderen, adolescenten en (jong)volwassenen. Opvoeding en ontwikkeling worden bovendien vanuit verschillende subdisciplines en contexten bekeken.

Het panel ondersteunt de keuze van de UvA om zich te focussen op de drie pedagogische contexten waarin de opvoeding en ontwikkeling van kind en jongere plaatsvindt (Familie & Gezin; Professionele Opvoeders; Vrienden & Vrije Tijd). Het kwam tijdens de gesprekken met het opleidingsmanagement tot de conclusie dat de opleiding ook de rol van sociale media in beschouwing neemt. Het panel is van mening dat de opleiding haar profiel verder kan verscherpen door de sociale media een duidelijke plaats te geven als context van opvoeding en ontwikkeling ('het vierde milieu').

Het panel stelde vast dat de opleiding zelf nog zoekende is om verdere en concretere invulling te geven aan de maatschappelijke relevantie van de pedagoog 'die ertoe doet'. Het is van mening dat het normatieve perspectief nog duidelijker kan weerklinken in het profiel van de pedagoog waartoe de UvA beoogt op te leiden. De visie van de opleiding en met name ook de normatieve invalshoek komt echter wel duidelijk en met meer diepgang in de vakbeschrijvingen naar voren. Het panel geeft als suggestie mee dat de opleiding deze beschrijvingen als vertrekpunt gebruikt voor een verdere aanscherping van de pedagogische profilering van de opleiding.

De eindkwalificaties van de opleiding sluiten aan bij het DSR en zijn in lijn met de Dublin-descriptoren op academische bachelorniveau geformuleerd. De wetenschappelijke oriëntatie van de opleiding vertaalt zich in de eindkwalificaties in de aandacht voor sociaal wetenschappelijk onderzoek, de integratie van onderzoek in het onderwijs en het leggen van een conceptuele basis. Ook de ambitie om dit toe te passen op de beroepspraktijk weerklinkt in de eindkwalificaties. Dit neemt niet weg dat het panel van mening is dat de specifieke aspecten van het profiel van de UvA, zoals de focus op verschillende opvoedingscontexten en de maatschappelijke relevantie van de pedagoog, nog beter kunnen worden vertaald in de eindkwalificaties. Het panel stelde tijdens de gesprekken vast dat dit op de radar van de opleiding staat.

Geïntegreerd met de Amsterdamse bacheloropleiding wordt sinds studiejaar 2010-2011 in samenwerking met de Hogeschool van Amsterdam (HvA) de Universitaire pabo van Amsterdam (UPvA) aangeboden. Dit is een vierjarige bacheloropleiding voor academisch geschoolde leerkrachten in het basisonderwijs. Bij afstuderen ontvangen de studenten zowel een hbo-bachelordiploma Leerkracht basisonderwijs als het wo-bachelordiploma Pedagogische Wetenschappen. Tijdens het locatiebezoek stelde het panel vast dat de verregaande mate van integratie van beide programma's een belangrijke reden voor studenten was om voor de opleiding aan de UvA te kiezen.

Masteropleiding

De masteropleiding PW beoogt de kritische grondhouding en de onderzoekshouding van de studenten verder te ontwikkelen. Daarnaast verdiepen de studenten hun kennis en leren ze deze toe te passen bij individuele diagnostiek en het ontwerpen van behandelplannen en/of interventies. Het opleidingsmanagement lichtte toe hoe in de master een breed dekkend aanbod aan specialisaties wordt voorzien. De opleiding stelt zowel lichtere pedagogische zorg (preventieve zorg) als zwaardere en meer gespecialiseerde vormen van zorg en hulpverlening (klinische/curatieve zorg) centraal.

Het panel is van mening dat de UvA op masterniveau drie heldere specialisatietracks heeft uitgebouwd. In de specialisatie rond Forensische Orthopedagogiek (FO) worden studenten opgeleid tot deskundigen op het gebied van preventie, diagnostiek en behandeling van jeugdigen met ernstige gedrags- of opvoedingsproblematiek die valt of kan gaan vallen binnen een civiel- of strafrechtelijk kader. De UvA is een voorloper geweest in het opzetten van deze specialisatie, die het profiel van de UvA-master in belangrijke mate kleurt. Het panel constateerde dat deze track aantrekkelijk is voor studenten, die met een specialisatie FO voor ogen voor de UvA kiezen. Enerzijds kiezen studenten reeds op bachelorniveau voor de UvA met een specialisatie in FO in het vooruitzicht. Anderzijds is deze specialisatie ook zeer attractief voor studenten die elders hun bacheloropleiding afronden.

De track Orthopedagogiek (Ortho) ontwikkelt specialistische kennis en academische en klinische vaardigheden die afgestudeerden nodig hebben om te werken op het terrein van kinderen en jongeren met ernstige problemen en stoornissen in de context van opvoeding en onderwijs. Studenten kunnen zich specialiseren in het werkveld jeugdzorg of het werkveld onderwijsleerproblemen. Het panel vernam dat 'special needs' hierbij minder een onderdeel van de track vormt, al wordt de thematiek wel behandeld en kunnen studenten die dit willen in dit werkveld wel stage lopen. Hoewel het panel de keuze van de opleiding respecteert, vindt het dat de opleiding hierover nadrukkelijker dient te communiceren aan de studenten en dat dit in de profilering ook verduidelijkt kan worden.

De track Preventieve Jeugdhulp en Opvoeding (PJO) bereidt studenten voor op het functioneren op academisch niveau in beroepenvelden waar zich pedagogische vraagstukken voordoen in de opvoeding van kinderen in gezin, kinderopvang, school en het publieke domein, met name in contexten waar ingegrepen moet worden om de ontwikkelkansen van de jeugd te vergroten en om problemen van kinderen en jongeren te voorkomen. Het panel is van mening dat deze track bijdraagt tot de profilering van de masteropleiding, aangezien het een unieke specialisatie betreft. De track kent echter de kleinste instroom van de drie specialisaties, al is de instroom in 2017-2018 meer dan verdubbeld ten aanzien van 2016-2017. Het panel heeft er vertrouwen in dat deze track een groeiend aantal studenten zal kunnen aantrekken, aangezien de inhoud inspeelt op recente ontwikkelingen in het beroepenveld.

Het panel vindt dat de eindkwalificaties helder geformuleerd zijn en aansluiten bij het DSR en de Dublin-descriptoren. De beoogde leerresultaten passen bij het niveau en de oriëntatie van de opleiding en geven op heldere wijze invulling aan het profiel van de 'scientist-practitioner'. Wel vindt het panel dat naast eindkwalificaties die door alle masterstudenten verworven dienen te worden, ook voor de specialisatietracks aparte eindkwalificaties geformuleerd dienen te worden. Aangezien veel studenten in de master instromen vanuit andere universiteiten, draagt dit bij aan de transparantie van wat in de specialisaties wordt beoogd. Het panel vernam dat de opleiding hier op het moment van het locatiebezoek reeds mee bezig was en dat in de Onderwijs- en Examenregeling (OER) van 2018-2019 de herziene eindkwalificaties zullen worden opgenomen.

Overwegingen

Het panel waardeert de keuze van de UvA om studenten tijdens de bachelor- en masteropleiding op te leiden op het snijvlak van wetenschap en beroepspraktijk en waardeert de sterke klinische gerichtheid van de opleidingen. Het heeft vastgesteld dat de opleidingen hun profiel op regelmatige basis afstemmen met de alumni en recent ook met het werkveld. Het raadt aan deze recent ingezette ontwikkelingen verder te intensiveren.

Bacheloropleiding

De bacheloropleiding PW van de UvA heeft de recente curriculumhervormingen aangegrepen om zich binnen het landelijke DSR duidelijker te profileren. Het panel waardeert dat dit proces reeds heeft geleid tot een concretere invulling van het profiel van de pedagoog waartoe de UvA wil opleiden. Het vindt de focus op de contextgebondenheid van problematieken, met aandacht voor het hele spectrum van normale tot afwijkende ontwikkeling, waardevol. Het ondersteunt de opleiding om deze visie verder uit te werken en de onderscheidende elementen van het profiel verder aan te scherpen. Als suggestie wordt meegegeven om de context van sociale media nadrukkelijker in het profiel een plaats te geven. Daarnaast dient ook het concept van de pedagoog die 'ertoe doet' verdere invulling te krijgen. Het panel raadt in dit licht aan om het normatieve perspectief dat in de vakbeschrijvingen van de bachelor aanwezig is, op het niveau van het profiel ook duidelijker een plaats te geven.

De eindkwalificaties zijn in lijn met het DSR en zijn op academisch bachelorniveau geformuleerd. Wel is het panel van mening dat de vertaling van het profiel naar de eindkwalificaties verdere aandacht behoeft. Het vindt dat met name de focus op verschillende opvoedingscontexten en de nadruk op de maatschappelijke relevantie van de pedagoog, nadrukkelijker in de eindkwalificaties kunnen doorklinken.

Het panel constateerde dat de integratie van HvA- en UvA-vakken binnen de UPvA een belangrijke reden voor studenten is om voor de UPvA te kiezen.

Masteropleiding

De masteropleiding PW is zowel gericht op het verwerven van academische kennis en vaardigheden als op het toepassen hiervan in de beroepspraktijk. Het panel waardeert dat de masteropleiding breed opgezet is en zowel klinische als niet-klinische tracks aanbiedt, waarbij oog is voor zowel de preventieve als de klinische zorg. De drie heldere specialisatietracks die de UvA op masterniveau heeft uitgetekend zorgen voor een duidelijk profiel binnen het landelijke kader. Met name de tracks

FO en PJO geven de masteropleiding een uniek profiel. De pioniersrol van de UvA in FO en haar sterke reputatie in dit domein zorgen ervoor dat de track zeer aantrekkelijk is, zowel voor studenten binnen als buiten de UvA. Samen met de opleiding ziet het panel het potentieel van de PJO-mastertrack en heeft het er vertrouwen in dat deze track een toenemend aantal studenten zal aantrekken. Het panel heeft vastgesteld dat de mastertrack Ortho niet expliciet het terrein van 'special needs' omvat en vraagt de opleiding hier transparant over te communiceren.

De eindkwalificaties vindt het panel helder geformuleerd. Ze sluiten aan bij het DSR, voldoen aan de eisen op het vlak van niveau en oriëntatie en vertalen op heldere wijze het profiel van de opleiding. Wel raadt het panel aan ook voor elk van de specialisatietracks aparte eindkwalificaties te formuleren.

Conclusie

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 1 als 'voldoende'.

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 1 als 'voldoende'.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting:

De inhoud en vormgeving van het programma stellen de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

Bevindingen

Didactisch concept

Het panel had op basis van de voorbereidende documenten moeite om een duidelijke en concrete onderwijsvisie op het netvlies te krijgen. In de gesprekken kreeg het echter meer zicht op de manier waarop in de bachelor- en masteropleiding de onderwijsleeromgeving didactisch wordt vormgegeven. Om studenten op te leiden op het snijvlak van wetenschap en beroepspraktijk beoogt het onderwijs in de bachelor en de master enerzijds onderzoeksgeoriënteerd te zijn. Vanaf het begin van de bacheloropleiding worden met dat doel voor ogen docent-onderzoekers ingezet die de link met lopend onderzoek leggen. Anderzijds wil de UvA in zowel bachelor als master de link met de beroepspraktijk leggen. Door gastsprekers uit het werkveld uit te nodigen, wordt dit perspectief in de colleges belicht. Via het werkgroepenonderwijs, dat na de vorige visitatieronde werd ingevoerd, wordt in kleine groepen de leerstof uit de colleges verder uitgediept. Doel is dat de studenten de vergaarde kennis kritisch beschouwen en toepassen op pedagogische vraagstukken. Hiertoe wordt gebruik gemaakt van casuïstiek en vragen uit de beroepspraktijk. Gedurende de opleiding neemt de complexiteit van deze vraagstukken toe. De interactieve opzet van de werkgroepen heeft als doel de actieve deelname van studenten te bevorderen. Door gebruik te maken van reële casussen wil de opleiding het onderwijs betekenisvol maken en de motivatie van studenten vergroten om zo een ambitieuze studiecultuur te bevorderen.

Het panel waardeert dat bij de invoering van het nieuwe bachelorcurriculum de koppeling tussen het vak en de werkgroep die er parallel aan loopt, versterkt is. De academische vaardigheden waar in de werkgroepen aan gewerkt wordt, worden zoveel mogelijk inhoudelijk met het vak gematcht. Studenten maken per vak één eindopdracht die aansluit bij de academische leerdoelen die getoetst worden. Het panel stelde vast dat ook in de master sprake is van een goede afstemming tussen werkgroepen en college centraal staat. Studenten krijgen in het college bepaalde onderwerpen aangereikt, waarover ze aanvullend zelf de literatuur doornemen. Deze voorbereiding zorgt er

volgens de docenten voor dat studenten optimaal voorbereid zijn om in de werkgroepen kritisch te kunnen reflecteren op het eigen handelen. Op regelmatige basis worden gastprekers uitgenodigd en ook deze kunnen dan, gezien de grondige voorbereiding van de studenten, kritisch bevraagd worden.

Studenten verklaarden dat ze de interactieve werkwijze in de werkgroepen en de wisselwerking tussen de colleges en de werkgroepen erg apprecieerden. Masterstudenten illustreerden hoe in de loop van de bachelor- en masteropleiding steeds meer zelfstandigheid van de studenten wordt verwacht. In de masteropleiding worden studenten zowel tijdens het cursorisch onderwijs, als tijdens de werkgroepen en stages uitgedaagd om in eerste instantie zelfstandig een oplossing voor problemen en vraagstukken te formuleren. Vervolgens krijgen ze feedback op de gevolgde strategie. De studenten gaven aan dat ze zich hierdoor aanvankelijk uit hun comfortzone getrokken voelden, maar dat ze er ook vaardiger door waren geworden, met name door de goede kwaliteit van de feedback.

In de voorbereidende documenten wordt herhaaldelijk verwezen naar de 'Community of Learners' (COL), die momenteel in opbouw is in bachelor- en masteropleiding. Het panel stelde tijdens de gesprekken vast dat de COL inhoudt dat studenten en docenten samenwerken in een leergemeenschap waarin ze samen invulling geven aan de manier waarop het onderwijs vorm dient te krijgen. Door hierover in dialoog te treden, krijgen studenten meer eigenaarschap van het onderwijs. Doel is om studenten te activeren en te werken naar een ambitieuzere studiecultuur. Het panel stelde vast dat dit nieuwe initiatief nog verder vorm moet krijgen. Daarom was het op basis van de gesprekken niet altijd duidelijk wat precies de meerwaarde van de COL is en hoe ze zal bijdragen aan de invulling van het didactisch concept.

Het panel raadpleegde de vakdossiers van een selectie van vakken van zowel het 'oude' als het 'nieuwe' bachelorcurriculum en is van mening dat deze inhoudelijk aansluiten bij de state-of-the-art van het vakgebied. Het waardeert de goede kwaliteit van de college-inhouden, de besproken literatuur en de vormgeving van het cursusmateriaal. Het panel stelde bovendien vast dat een variatie aan werkvormen wordt ingezet. Het apprecieert dat ook uit de vakinhouden duidelijk wordt dat studenten aangezet worden om actief mee te werken, bijvoorbeeld door opdrachten te verstrekken ter voorbereiding van de colleges.

Curriculum van de bacheloropleiding

Vanaf 2017-2018 wordt gradueel het nieuwe curriculum van de bacheloropleiding ingevoerd. Op het moment van het locatiebezoek liep reeds het eerste bachelorjaar van het nieuwe curriculum. Studenten in het tweede en derde bachelorjaar volgden nog het oude curriculum. De informatie die aanvankelijk ter beschikking was, was op bepaalde punten onvolledig of niet helder. Dit maakte het voor het panel moeilijk een scherp beeld te krijgen van het veranderingsproces. De toelichting op het vernieuwde programma die het panel toegestuurd kreeg in de aanloop naar het locatiebezoek, de presentatie van het opleidingsmanagement bij aanvang en ook de gesprekken tijdens van het locatiebezoek stelden het panel echter in staat zicht te krijgen op de transitie waarin de opleiding zich momenteel bevindt. Het panel kreeg inzicht in hoe de opleiding na de vorige visitatieronde gefaseerd aan de slag ging om werk te maken van een aantal verbeterpunten. Dit resulteerde in de invoering van het werkgroepenonderwijs, de herformulering van de leerlijnen, de implementatie van het excellentie-onderwijs en van Engelstalige vakken. Om een meer doortastende hervorming mogelijk te maken, werd uiteindelijk geopteerd voor een volledige curriculumherziening. Deze heeft als doel om de leerlijnen te versterken; het programma te stroomlijnen; een grotere keuzevrijheid te voorzien; de praktijkgerichtheid te versterken; en de pedagogische contexten in het programma beter zichtbaar te maken. Het panel is van mening dat met deze hervorming aan de belangrijkste verbeterpunten wordt tegemoet gekomen.

Zowel het oude als het nieuwe curriculum van de bacheloropleiding omvat 180 EC en bestaat uit een (eerste) basisjaar, een (tweede) verdiepend jaar en een (derde) specialisatiejaar. In het derde jaar kunnen studenten hun interesses verdiepen via keuzevakken. Ook bestaat de mogelijkheid zich te specialiseren rond preventieve jeugdhulp en opvoeding, reguliere orthopedagogiek of forensische

orthopedagogiek, in lijn met de specialisatietracks die op masterniveau worden aangeboden. Terwijl in het oude curriculum de keuzeruimte bestond uit 18 EC, voorziet het nieuwe curriculum 30 EC. Deze ruimte werd onder andere gecreëerd doordat in het nieuwe curriculum vakken werden gecombineerd (bv. 'Geschiedenis van Opvoeding en Onderwijs' ging deel uitmaken van 'Inleiding in de Pedagogische Wetenschappen' en 'Inleiding in de Onderwijskunde') en door overlap tussen vakken te reduceren. Deze grotere keuzeruimte heeft onder meer als doel om een mobiliteitsvenster te voorzien, dat het voor studenten eenvoudiger moet maken om een internationale ervaring op te doen (zie 'Internationalisering').

Het curriculum voorziet vijf leerlijnen, die moeten bijdragen aan de realisatie van een coherent programma. De eerste is de pedagogisch-inhoudelijke leerlijn. Deze is zodanig opgebouwd dat in het basisjaar wordt gestart met de focus op normale ontwikkeling en in het verdiepende jaar de focus verschuift naar complexere opvoedingssituaties. Het panel waardeert dat er in het nieuwe curriculum voor is gekozen om conform het profiel de pedagogische inhoud te behandelen aan de hand van de drie belangrijkste pedagogische contexten. Het stelde bovendien vast dat met het aanbieden van een vak rond 'Beleid en organisatie van onderwijs en hulpverlening' een hiaat wordt gevuld, dat ook door de alumni werd signaleerd.

Het panel exploreerde op welke manier de geesteswetenschappelijke traditie van de pedagogiek in de pedagogisch-inhoudelijke leerlijn vertegenwoordigd is. Het stelde vast dat de opleiding overtuigd is van het belang van deze insteek, maar dat deze nog beter verankerd kan worden in het curriculum. Zo constateerde het panel aan de ene kant dat het normatieve karakter van de pedagogische wetenschappen in het vak 'Inleiding in de Pedagogische Wetenschappen' (nieuw curriculum) onderbelicht blijft. Aan de andere kant is de normatieve inslag in andere vakken wel duidelijk vertegenwoordigd. Bovendien is ervoor geopteerd om in het eerste bachelorjaar van het nieuwe curriculum 9 EC te voorzien voor 'Educational Ideals, Rights and Ethics', waarin ook de pedagogische ethiek uitgebreid aan bod komt. Het panel geeft als suggestie mee om ervoor te zorgen dat ook deze normatieve lijn consequent wordt doorgetrokken in het curriculum.

De tweede, klinische leerlijn werd in het nieuwe curriculum versterkt door vanaf het eerste bachelorjaar in elk jaar een klinisch vak aan te bieden. Door vanaf het begin met de (kennis en vaardigheden van de) beroepspraktijk in contact te komen, wil de opleiding de studenten optimaal voorbereiden op de bachelorstage (6 EC) in het tweede bachelorjaar. Deze is in het 'oude' curriculum optioneel, maar zal in het nieuwe curriculum verplicht zijn. De alumni gaven aan de versterking van het praktijkgerichte gehalte van de opleiding te waarderen, aangezien zij dit nog als een verbeterpunt hadden ervaren.

De derde leerlijn is de methoden- en techniekleerlijn, die zich in het oude curriculum uitsluitend op kwantitatieve onderzoeksmethoden richtte. Het panel waardeert dat in het nieuwe curriculum ruimte gemaakt wordt om de studenten ook kennis te laten maken met kwalitatieve onderzoeksmethoden. Dat in deze leerlijn ook ruimte wordt ingebouwd om 'N=1-onderzoek' te introduceren, vindt het panel een sterke keuze. In het oude curriculum wordt de leerlijn afgesloten via een Onderzoekspracticum (15 EC) enerzijds en een bachelorscriptie (6 EC) anderzijds. In het Onderzoekspracticum moeten de studenten kennis en vaardigheden op het vlak van statistiek en methodologie toepassen op een eigen empirisch onderzoek, dat in groep wordt uitgevoerd onder begeleiding van een docent. De bachelorscriptie wordt voorgesteld als een individueel literatuuronderzoek. Op basis van de steekproef van scripties die het panel consulteerde, is het panel er echter niet van overtuigd dat de manier waarop dit literatuuronderzoek momenteel wordt opgezet, zich optimaal leent om de eindkwalificaties van de bachelor geïntegreerd te toetsen (zie ook standaard 4). In het nieuwe curriculum vervalt het Onderzoekspracticum en wordt de bachelorscriptie een empirisch onderzoek (15 EC). Het panel kan zich vinden in deze beslissing, omdat de nieuwe werkwijze studenten in staat zal stellen de empirische cyclus een eerste keer volledig en individueel te doorlopen, ook als voorbereiding op de master. Het panel raadt aan in de leerlijn ook voldoende ruimte te geven aan het reflecteren over mogelijkheden en beperkingen van empirisch onderzoek

voor de pedagogische praktijk. Ook in de bachelorscriptie zouden studenten moeten worden aangemoedigd om op die manier op het eigen onderzoek te reflecteren.

De academische/loopbaanoriëntatieleerlijn, ten vierde, wordt zowel in het oude als het nieuwe curriculum in belangrijke mate gerealiseerd via het werkgroepenonderwijs. In het nieuwe curriculum werd aan de academische leerlijn ook de loopbaanoriëntatie toegevoegd. Het panel vernam van het opleidingsmanagement dat in 2017-2018 een pedagogisch adviesbureau van start gaat, waarin studenten advies zullen kunnen geven over vragen die uit de beroepspraktijk komen, en hierin ondersteund zullen worden door de docenten.

De vijfde leerlijn is de excellentieleerlijn. Sinds 2012 wordt in de bacheloropleiding gewerkt aan de invoering van het excellentieonderwijs. Het programma biedt het talentprogramma 'Ambitious' aan, dat van start gaat in het tweede bachelorjaar. Studenten werken in verschillende vakken aan individuele en groepsopdrachten en de bachelorstage en -scriptie zijn verzwaard. Studenten schrijven een deel van hun projecten in het Engels en worden hierbij intensief begeleid. Tijdens de gesprekken stelde het panel vast dat de studenten zeer tevreden zijn met de individuele begeleiding die ze in dit traject krijgen.

Het panel constateerde dat een ontwikkelteam het hele herzieningsproces overziet met het oog op het bewaken van de integriteit van de visie. Het constateerde bovendien dat de opleiding duidelijke overgangsregelingen aanbiedt voor studenten die studievertraging oplopen en te maken krijgen met twee curricula.

Curriculum van de masteropleiding

Het masterprogramma duurt één jaar en bestaat uit 60 EC. De klinische specialisaties Ortho en FO bestaan uit 21 EC aan cursorische onderdelen en 21 EC stage. Bij Ortho wordt in de cursorische onderdelen aandacht besteed aan de diagnostische cyclus via de vakken 'Van diagnostiek naar Behandeling I en II' en kan onder meer een keuze gemaakt worden tussen een vak rond 'Leerstoornissen' en 'Psychische stoornissen en opvoeding'. In FO worden studenten in het cursorisch onderwijs ingeleid in de 'Forensische Orthopedagogiek' en is er onder meer ruimte voor de vakken 'Forensische Diagnostiek' en 'Forensische Behandeling'. Bij de niet-klinische track PJO wordt 30 EC cursorisch onderwijs gegeven en bestaat de stage uit 12 EC. Het cursorisch onderwijs biedt ruimte voor vakken rond 'Opvoedingsinterventies', 'Opvoeding en ontwikkeling' en 'Intervention mapping'. De scriptie staat in alle tracks voor 18 EC. De curricula van PJO en Ortho werden in 2014-2015 met het oog op de studeerbaarheid herzien. In 2016-2017 ging een vernieuwd programma van FO van start, waarin het klinisch onderwijs versterkt werd.

Het panel stelde vast dat de drie leerlijnen van de opleiding invulling geven aan het 'scientist-practitioner'-model. In de inhoudelijke leerlijn wordt specialistische kennis aangeboden die voortbouwt op de kennis van de bachelor. De (klinische) beroepsvaardighedenlijn heeft de ontwikkeling van vaardigheden die relevant zijn voor de beroepspraktijk als doel. Via de academische leerlijn wil de opleiding studenten (verder) opleiden om 'evidence-based' te werken in de beroepspraktijk. De opleiding hecht er veel belang aan dat studenten de nodige specialistische kennis en vaardigheden verworven hebben, voordat ze in een reële beroepscontext geplaatst worden. Tegen die achtergrond werd de principiële keuze gemaakt dat studenten pas in de tweede helft van hun masterjaar aan de stage kunnen beginnen. In de stage en de scriptie komen de drie leerlijnen samen en krijgen de studenten de mogelijkheid hun verworven vaardigheden te oefenen en verder te ontwikkelen.

Het panel ging in gesprek over de manier waarop de masterscriptie opgezet is. Studenten gaven aan een eigen onderwerp te kunnen kiezen of aan te sluiten bij lopend onderzoek. De docenten legden uit dat de meeste studenten voor deze laatste optie kiezen. Het panel stelde in de steekproef van scripties en de gesprekken met de studenten vast dat de meerderheid van de studenten daarbij werkt met reeds bestaande datasets. Dit ontlokte bij het panel de vraag in hoeverre studenten eigenaarschap hebben van het onderzoeksproces. Uitgelegd werd dat studenten steeds zelf een

onderzoeksvraag moeten formuleren en een deel van de data-analyse dienen uit te voeren, zelfs als ze inhaken op lopend onderzoek. Studenten moeten bovendien bijdragen aan de dataverzameling en -codering van een onderzoek, dat ook van een ander onderzoek dan van hun scriptie-onderzoek kan zijn. Het opleidingsmanagement legde uit hoe het doorlopen van de volledige cyclus wat hen betreft een na te streven ideaal is, maar dat de opleiding op dit vlak tegen de grenzen van de eenjarige master aanloopt. Studenten binnen de beschikbare ruimte elke stap van de empirische cyclus individueel laten doorlopen leidt tot kleinere datasets en minder diepgaande conclusies. Hoewel het panel begrip heeft voor de beperkingen van de context waarin de opleiding de scriptie vorm moet geven, geeft ze mee dat het doorlopen van de volledige cyclus als voordeel heeft dat studenten onderzoek leren opzetten en met dit proces kritisch leren omgaan. Net als voor de bacheloropleiding geeft het panel als suggestie mee dat in de scriptie ook voldoende ruimte wordt ingebouwd om te reflecteren over mogelijkheden en beperkingen van empirisch onderzoek voor de pedagogische praktijk.

Het panel waardeert dat de opleiding in lijn met het beoogde 'scientist-practioner'-profiel studenten stimuleert om de wetenschappelijke onderbouwing van bepaalde keuzes in beschouwing te nemen. Net als in de bacheloropleiding peilde het panel echter ook in de masteropleiding hoe het omgaan met waarden- en normengebonden kwesties in de opleiding verweven is. Aanleiding hiertoe was de vaststelling van het panel dat de reflectie in de geconsulteerde stageverslagen vooral op de procesmatige elementen van de stage en minder op de rol van de pedagoog of ethische of normatieve kwesties gericht is. Van de docenten en studenten kreeg het panel verschillende voorbeelden van de wijze waarop rond dit thema in de colleges en werkgroepen in de verschillende tracks wordt gewerkt, bijvoorbeeld door naast de (wetenschappelijk onderbouwde) effectiviteit van een behandeling of interventie, ook oog te hebben voor de geschiktheid in een bepaalde context. Sterk vindt het panel dat studenten in deze context ook kijken naar 'single case studies' en leren hoe deze op te zetten.

Studenten worden bovendien tijdens de stages met normatieve en ethische kwesties geconfronteerd. Het opleidingsmanagement en de docenten legden uit dat hier in de stagebijeekomsten op wordt ingegaan, via intervisie en de behandeling van casussen. Uit de gesprekken met studenten en alumni leerde het panel echter dat de intervisiemomenten op uiteenlopende wijze ingevuld worden. Terwijl in sommige groepen de studenten uitdrukkelijk begeleid worden om ook tot meer diepgaande en kritische reflecties te komen over het eigen handelen als pedagoog, blijven andere intervisiegroepen meer gericht op het procesmatige. Het panel vindt dat de opleiding aan deze stagebijeekomsten en intervisies nog duidelijker en proactiever sturing kan geven. Het kan hierbij gebruik maken van de goede praktijken die in sommige groepen al voorhanden zijn. Ook is het panel van mening dat de opleiding beter moet borgen dat deze reflectie zijn neerslag vindt in de stageverslagen. Het geeft als suggestie mee om via de stagehandleiding en de beoordeling (zie standaard 3) hier meer expliciet op te sturen.

Organisatie masterstage

Studenten sluiten hun opleiding af met een stage. In de PJO-track kiezen studenten tussen een praktijk-, een beleids- of een onderzoeksgerichte stage. In de klinische tracks Ortho en FO is er de keuze tussen een klinische stage (met of zonder diagnostiek) of een onderzoeks-/beleidsstage. Met name in de FO-track zijn er mogelijkheden om een stage in het buitenland uit te voeren. Het panel stelde vast dat voor elke mastertrack duidelijke stagehandleidingen zijn uitgewerkt. Hierin worden de voorwaarden waaraan de (begeleiding op de) stageplek dient te voldoen, uiteengezet en is er aandacht voor de voorwaarden om aan de basisregistraties en diagnostiekaantekeningen te voldoen. Studenten kunnen kiezen uit een lijst met stageorganisaties, waar ze zelf contact mee moeten opnemen. Hoewel de stagecoördinator ter beschikking staat indien er zich bij dit proces problemen voordoen, meldden met name de studenten van FO dat het voor hen niet altijd even eenvoudig is een stageplaats te vinden. Vooral studenten die nog geen werkervaring hebben, worden door stageplaatsen vaak nog niet als voldoende rijp beschouwd om een klinische stage te starten gegeven de complexiteit van bepaalde doelgroepen. Studenten die zich in deze positie bevinden, zien zich vaak genoodzaakt eerst een onderzoeksstage te doen. Studenten en alumni FO gaven aan dat ze door de opleiding hierover goed waren ingelicht.

Het moeilijke keuzeproces tijdens de stage leidt bij een aanzienlijk aandeel van de studenten tot studievertraging. Hier komt nog eens bovenop dat sommige stage-instellingen eisen dat de stage langer duurt dan de vier maanden die in het curriculum worden voorzien. Ook de vereisten inzake basisregistratie en aantekening diagnostiek leiden tot studieduurverlenging. Het panel stelde vast dat dit voor de PJO-track track in mindere mate geldt. De studentengroep is daar kleiner, het stage-aanbod voldoende groot en de klinische eisen minder van toepassing.

Universitaire Pabo van Amsterdam (UPvA)

Het vierjarige programma van de Academische pabo bestaat uit 120 EC aan studieonderdelen van de pabo HvA en 120 EC studieonderdelen uit de academische bacheloropleidingen Pedagogische Wetenschappen en Onderwijswetenschappen. Met name de wetenschappelijke theorie, onderzoeksvaardigheden en academisch schrijven komen aan bod in de vakken die de studenten aan de UvA volgen. Hiervoor volgens ze grotendeels samen college met studenten PW en Onderwijswetenschappen. De studenten sluiten hun programma af met een empirische bachelorscriptie en een LIO-praktijkstage. In speciale werkgroepen wordt de koppeling gemaakt tussen de theorie uit het onderwijsprogramma en de praktijk uit de stage. Het panel stelde op basis van de gesprekken met studenten en docenten vast dat de samenwerking organisatorisch goed loopt. Studenten gaven aan dat er goed wordt afgestemd.

Staf

Het panel stelde vast dat er een duidelijke stijging is van het aandeel gepromoveerde docenten van 43% tijdens de vorige visitatie tot 80% nu. Docenten worden zo veel mogelijk ingezet op het terrein van hun onderzoek. Voor de werkgroepen worden ze meestal ondersteund door juniordocenten. Het panel vernam dat niet-gepromoveerde docenten met name worden ingezet in het klinische en werkgroepenonderwijs. Het panel stelde op de overzichtslijst vast dat er maar enkele docenten zijn, met een beperkte aanstelling, die ook nog in de praktijk actief zijn. Het raadt aan blijvend te zoeken naar mensen met voldoende praktijkervaring en voeling met de praktijk om deze functies in te vullen.

De norm is dat docenten gemiddeld 45% van hun tijd aan onderzoek en 55% aan onderwijs besteden. Het panel vernam van de docenten dat verschillende initiatieven zoals het aanstellen van studentendocenten en het transparant maken van hoeveel uren werkelijk gewerkt worden, ertoe geleid hebben dat de werkdruk beter beheersbaar is.

75% van de docenten heeft een BKO gehaald. Het panel stelde vast dat hier een grote inhaalslag werd gerealiseerd. Voor universitaire docenten met een vaste aanstelling is een BKO verplicht en een coördinator docentprofessionalisering werd aangesteld. Het panel waardeert dat werkgroepdocenten en promovendi een verplichte basiscursus didactiek dienen te volgen, maar raadt aan deze groep goed te begeleiden en hun kwaliteit voortdurend te monitoren.

Het panel maakte kennis met een enthousiast docentenkorps, dat gezamenlijk de schouders onder de curriculumvernieuwing van de bachelor zet. Het waardeert dat er regelmatig overleg is tussen de docenten van de bachelor- en masteropleiding en observeerde dat ook de docenten van de verschillende mastertracks regelmatig overleggen en een overkoepelende visie uitdragen.

De studenten met wie het panel kon spreken waren in het algemeen lovend over de kwaliteit en beschikbaarheid van de docenten, al is er variatie in de kwaliteit van de begeleiding van de werkgroepen in bachelor- en masteropleiding en de intervisiemomenten tijdens de masterstages. Het panel raadt aan docenten op dit vlak van meer sturing te voorzien.

Internationalisering

Zowel bachelor- als masteropleiding maken de expliciete keuze om het Nederlands als onderwijstaal te hanteren met het zicht op de Nederlandstalige arbeidsmarkt die ze bedienen. Dit beperkt echter de mogelijkheid om inkomende mobiliteit te stimuleren. Voor wat betreft de bacheloropleiding signaleerde het vorige visitatiepanel reeds dat er behoefte is aan een verbetering van de internationaliseringsmogelijkheden van de opleiding. Het panel waardeert dat hier in de voorbije

periode aan werd gewerkt. Ten eerste werden een aantal vakken die eerst in het Nederlands werden aangeboden, in het Engels vertaald en ook in die taal aangeboden. Het grotere aandeel keuzeruimte in het nieuwe curriculum, ten tweede, vergroot de mogelijkheden voor studenten om een stage in het buitenland te lopen. Het panel waardeert dat de opleiding ten derde bezig is met het ontwikkelen van interdisciplinaire Engelstalige minoren die in de minorruimte van 30 EC worden geprogrammeerd, die ook aantrekkelijk zijn voor internationale studenten. Een minor rond 'Violence' gaat in 2018-2019 van start. Een vierde initiatief gaat in 2017-2018 van start en betreft een pilot voor een 'international classroom' in samenwerking met Canadese universiteiten.

Op masterniveau geeft de opleiding aan dat een eenjarige opleiding weinig ruimte biedt voor internationalisering. Dit neemt niet weg dat in de mastertrack PJO en FO verschillende stageplekken in het buitenland worden aangeboden en dat tien-twaalf studenten hier jaarlijks gebruik van maken. Studenten illustreerden in gesprek met het panel hoe deze mogelijkheden veelal docentafhankelijk zijn. Zij legden uit dat ze voorgelicht worden over de internationaliseringsmogelijkheden, maar geen actieve aanmoediging hebben ervaren om daadwerkelijk naar het buitenland te gaan. Het panel vernam dat men op masterniveau bezig is met de voorbereiding van een Engelstalige mastertrack rond 'Youth at risk'.

Studeerbaarheid, studieduur en studiebegeleiding

Studenten geven zowel op bachelor- als op masterniveau aan dat de programma's goed studeerbaar zijn. Dit neemt niet weg dat bachelor- en masterstudenten er relatief lang over doen om hun studie af te ronden. Studenten, docenten en opleidingsmanagement legden uit dat veel studenten tijdens hun studie bewust buitencurriculaire activiteiten doen. Omdat deze voor het merendeel van de studenten studiegerelateerd zijn en hen helpen een solide cv op te bouwen, vinden noch opleidingsmanagement, noch studenten dit problematisch. Voor wat betreft de master ligt de stage vaak aan de basis van de uitloop van studenten (zie 'organisatie van de masterstage'). Het opleidingsmanagement is van oordeel dat het hier stuit op de beperkingen van een eenjarige master, waarin zowel de academische als de beroepsvoorbereidende opleiding gerealiseerd moet worden.

Sinds 2014-2015 geldt UvA-breed het Bindend Studieadvies (BSA) in alle bacheloropleidingen. Het panel kreeg de indruk op basis van de bestudeerde informatie dat daarnaast weinig strikte regels worden gehanteerd om de studievoortgang te bevorderen. In reactie op de rapportage gaf de opleiding aan dat er in de afgelopen jaren maatregelen zijn getroffen om de studievoortgang van studenten verder te ondersteunen. Zo worden er nooit meer dan twee cursussen parallel geroosterd en zijn er in het vernieuwde curriculum in het eerste jaar deeltaetsen geïntroduceerd om het studieproces van studenten te ondersteunen. Het panel heeft kennis genomen van deze reactie, maar heeft deze informatie niet nader aan de praktijk kunnen toetsen.

Studieadviseurs, mentoren en docenten bewaken samen de studievoortgang. Regelmatig overleg zorgt ervoor dat de vinger aan de pols wordt gehouden. In het eerste bachelorjaar nemen de begeleiders van de werkgroepen de taak van mentor op. In de master wordt de mastercoördinator betrokken in het zorgsysteem en is dit een van de personen bij wie studenten terecht kunnen. Het panel geeft als suggestie mee dat aan dit systeem dat in de eerste plaats gericht is op begeleiding ook enkele checks kunnen worden toegevoegd, die een meer actieve monitoring van de studievoortgang garanderen. Het vernam van de Examencommissie (EC) dat in dit perspectief recent maatregelen zijn getroffen om een limiet te stellen aan de lengte van de scriptietrajecten, door een maximale termijn vast te leggen waarbinnen deze moeten worden afgerond. Het panel heeft waardering voor dit initiatief.

Instroom masteropleiding

Het panel stelde vast dat enerzijds een deel van de bachelorstudenten PW van de UvA kiest voor een masteropleiding aan een andere universiteit; tegelijkertijd stromen in de masteropleiding PW veel studenten in die ofwel van een andere universiteit komen, ofwel via een pre-master aan de opleiding beginnen. De masterstudenten verklaarden geen problemen te hebben ondervonden met de instroom vanuit een andere opleiding, enerzijds omdat ze over een pedagogisch bachelordiploma

beschikken of anderzijds omdat ze de premaster gevolgd hadden, die hen vakinhoudelijk goed had voorbereid. Docenten van de masteropleiding gaven aan in hun cursussen geen problemen te ondervinden op het vlak van eventueel uiteenlopende voorkennis van de studenten.

Studentbetrokkenheid

Het panel stelde vast dat studenten via de docenten, via jaarvertegenwoordigers en via de student-leden in de OC verbeterpunten naar voren kunnen brengen. Het panel observeerde in het gesprek met de bachelorstudenten dat sommige studenten goed op de hoogte zijn van waar ze verbeterpunten ter sprake kunnen brengen, terwijl dat voor andere studenten minder het geval is. Hoewel alle studenten op dit vlak de korte lijn naar en beschikbaarheid van de docenten prezen, geeft het panel als suggestie mee om de bestaande mogelijkheden beter te communiceren. De masterstudenten bleken beter op de hoogte te zijn. Ook gaven studenten aan dat er nog verbetering mogelijk is in het communiceren van de verbeteracties die genomen worden naar aanleiding van suggesties van studenten. Op basis van de gesprekken met de OC komt het panel tot de conclusie dat deze eerder reactief te werk gaat. In het kader van de nieuwe positie van de OC in het kader van de Wet Versterking Bestuurskracht die per september 2017 van kracht is gegaan, raadt het panel de OC aan een meer proactieve rol op te nemen in de kwaliteitszorg van de opleiding.

Overwegingen

Het panel heeft vastgesteld dat de bachelor- en masteropleidingen erin slagen om gevarieerd onderwijs aan te bieden, waarbij het opmerkt dat de leidende didactische visie nog duidelijker omschreven kan worden. Centraal in de realisatie van onderwijs op het snijvlak van onderzoek en praktijk staat het werkgroepenonderwijs, waarin de kennis en inzichten die de studenten hebben ontwikkeld, worden toegepast op reële casussen. De initiatieven die zijn gericht op het activeren van de studenten hebben er zeker in de master al toe geleid dat de studenten zich meer eigenaar voelen van het onderwijs; op bachelorniveau is dit proces met de invoering van het nieuwe curriculum in collegejaar 2017-2018 in gang gezet. Hierdoor verzamelde het panel minder evidentie dat de veranderingen ook al reële effecten hebben gehad op de beleving van de leeromgeving door bachelorstudenten.

Het panel stelde vast dat de inhoudelijke en didactische invulling van de vakken zowel in de bachelor als de master van goede kwaliteit is. Het panel is tevreden over de kwaliteit en de omvang van de staf en waardeert de onderwijsprofessionaliserings- en academiseringsslag en die het docentenkorps doormaakte, maar vraagt blijvend de werkveldbinding van (een deel van) de staf te monitoren.

Bachelor- en masterstudenten vinden het programma goed studeerbaar, maar tegelijkertijd is het aandeel studenten dat langer over de studie doet dan de nominale studieduur, groot. Het panel stelde vast dat aan de basis van de uitloop vaak relevante, studiegerelateerde activiteiten liggen. Ook heeft het voor wat betreft de master begrip voor het feit dat academische en beroepsgerichte/klinische verdieping bieden in een eenjarig traject een risico op vertraging met zich meebrengt. Dit neemt niet weg dat het panel de opleiding aanraadt proactiever op te treden bij studenten die vertraging dreigen op te lopen.

Het panel waardeert dat de opleidingen hun inspanningen inzake internationalisering hebben geïntensiveerd. Op het vlak van inkomende mobiliteit vindt het panel de interdisciplinaire, Engelstalige minor op bachelorniveau een beloftevol initiatief. Het uitbreiden van de keuzeruimte in het nieuwe curriculum breidt de mogelijkheden tot een buitenlandervaring uit, wat het panel positief vindt. Op masterniveau waardeert het panel dat gewerkt wordt aan een Engelstalige mastertrack.

De vele initiatieven die in gang werden gezet op bachelor- en masterniveau illustreren de gerichtheid op constante verbetering. Aangezien verschillende verbeteringen zeer recent zijn ingevoerd, kan het panel nog geen uitspraak doen over hun effectiviteit. De goede kwaliteit, het enthousiasme en de sfeer van samenwerking in het docentenkorps geeft het panel echter vertrouwen in de verdere implementatie. Het panel is van mening dat de OC zich hierin nog proactiever hierin kan opstellen. Het geeft bovendien als suggestie mee blijvend aan de studenten te communiceren waar ze met hun

verbetersuggesties terecht kunnen en vervolgens ook duidelijk te maken welke acties werden ondernomen op basis van hun input.

Bacheloropleiding

Omdat de bacheloropleiding zich middenin een curriculumherziening bevindt, bekeek het panel zowel het 'oude' als het 'nieuwe' curriculum. Beide dekken de verschillende eindkwalificaties van de bacheloropleiding af. Het panel waardeert dat met de integrale herziening van het curriculum een aantal verbeterpunten grondig worden aangepakt. Via de versterking van de leerlijnen verbetert de coherentie van het programma; het solider maken van de praktijkcomponent optimaliseert de klinische/werkveldgerichtheid; de pedagogische invalshoek van de opleiding werd versterkt door de pedagogische contexten via expliciete vakken duidelijker in het curriculum te verankeren; door de invoering van een beleidsmatig vak wordt een belangrijke lacune ingevuld. Het panel stelde bovendien vast dat een overgangsregeling werd opgesteld voor studenten op wie omwille van studievertraging zowel het oude als het nieuwe curriculum van toepassing is.

Dat ruimte werd gemaakt voor een 9 EC-vak rond ethiek ondersteunt het panel in de vaststelling dat stappen worden gezet om de pedagoog 'die ertoe doet' op te leiden. Ook in verschillende vakken komt de pedagogische traditie in voldoende breedte, met aandacht voor zowel empirische als normatieve kaders, aan bod. Dit neemt niet weg dat het panel vindt dat de pedagogische lijn in het curriculum nog verder versterkt dient te worden. Startpunt hierbij is het vak Inleiding in de Pedagogische Wetenschappen, waar het panel de normatieve invalshoek momenteel nog onderbelicht vindt. Het panel beschouwt de werkgroepen als een belangrijke hefboom om ervoor te zorgen dat studenten de verworven inzichten op dit vlak meenemen in de reflectie op het handelen als pedagoog. Het panel stelde echter vast dat er wel wat variabiliteit is in de manier waarop deze werkgroepen worden ingevuld. Het panel beveelt aan om de werkgroepen sterker aan te sturen, zodat de opleiding kan borgen dat de reflectie in alle werkgroepen, bij alle begeleiders, plaatsvindt.

De methoden- en techniekenleerlijn vindt het panel voldoende uitgewerkt. Het heeft waardering voor de toevoeging van kwalitatief onderzoek en waardeert dat studenten ook kennis maken met 'N=1-onderzoek'. Het panel ondersteunt dat in het nieuwe curriculum een empirische scriptie in de plaats komt van de huidige literatuurstudie en het onderzoekspracticum, enerzijds omdat het de manier waarop de literatuurstudie momenteel wordt ingevuld voor verbetering vatbaar vindt, en anderzijds omdat studenten de empirische cyclus individueel moeten doorlopen in plaats van in een groep, zoals in het onderzoekspracticum. De conclusie is dat de nieuwe opzet meer mogelijkheden biedt om de beoogde eindkwalificaties geïntegreerd te realiseren. Wel raadt het aan in de leerlijn ook voldoende ruimte te bieden aan het reflecteren over mogelijkheden en beperkingen van empirisch onderzoek voor de pedagogische praktijk. Ook in de bachelorscriptie zouden studenten moeten worden aangemoedigd om op die manier over het eigen onderzoek te reflecteren.

Masteropleiding

Het panel heeft vastgesteld dat de curricula van de drie verschillende mastertracks de studenten in staat stellen de beoogde eindkwalificaties te bereiken. Het panel waardeert dat via drie heldere leerlijnen invulling wordt gegeven aan het 'scientist-practioner'-model. De masteropleiding is aantrekkelijk voor studenten die hun bachelordiploma elders hebben behaald. Studenten en docenten geven aan dat de gevarieerde instroom geen problemen oplevert qua voorkennis, onder andere omdat de pre-master een adequate voorbereiding biedt.

De opleiding beschikt over uitgebreide handleidingen waarin studenten worden ingelicht over de procedures voor de stage. Er werden initiatieven genomen om het keuzeproces van de stages goed te begeleiden, onder andere de aanstelling van een stagecoördinator. Dit neemt niet weg dat met name studenten van de FO-track soms moeilijkheden hebben om aan een stageplaats te geraken. Het panel stelde vast dat de opleiding deze problematiek op de radar heeft en dat stappen werden gezet om duidelijk aan de studenten te communiceren over deze potentiële 'bottleneck' en de mogelijke studie-uitloop die hiermee gepaard gaat. Ook andere studenten die een klinische specialisatie en een registratie of aantekening diagnostiek wensen te verwerven, veelal van de

mastertrack Ortho, lopen kans om uit te lopen. Het panel waardeert de keuze van de opleiding om studenten eerst de nodige verdiepende kennis en vaardigheden mee te geven voor ze op de stage vertrekken, maar is wel van mening dat dit mee aanleiding geeft tot studievertraging. Het panel vraagt de opleiding dit blijvend te monitoren, maar heeft ook begrip voor de beperkingen van een eenjarige master op dit vlak.

Het panel is van mening dat de kritische reflectie door studenten op het eigen handelen vanuit een normatieve/ethische insteek nog meer aandacht behoeft. Het waardeert dat er in het cursorisch onderwijs en de werkgroepen in de masteropleiding aandacht aan wordt besteed. Studenten dienen in het stageproces echter nog nadrukkelijker gestuurd te worden in het realiseren van deze reflectie. De intervisiegroepen tijdens de stage moeten vanuit de opleiding strakker en proactiever worden aangestuurd opdat hier tot een voldoende niveau van reflectie gekomen wordt. Door de instructies van het stageverslag te verduidelijken en transparante gedragsindicatoren rond reflectie op te nemen in de beoordelingsformulieren (zie standaard 3), kan de opleiding volgens het panel hier verder op sturen.

Voor de masterscriptie haken veel studenten in op lopend onderzoek en maken ze gebruik van bestaande datasets. Het panel waardeert dat de opleiding op deze manier binnen het kader van een eenjarige master probeert te bereiken dat studenten de verschillende fasen van de empirische cyclus doorlopen en tegelijkertijd valide conclusies kunnen trekken op basis van uitgebreide datasets. Het panel vraagt er echter blijvend over te waken dat deze werkwijze garandeert dat studenten voldoende eigenaarschap ervaren over de empirische cyclus en in staat zijn de kritische vragen te stellen die noodzakelijk zijn om zelfstandig onderzoek op te zetten. Net als in de bacheloropleiding geeft het panel als suggestie mee dat in de scriptie ook voldoende ruimte wordt voorzien om te reflecteren over mogelijkheden en beperkingen van het eigen empirisch onderzoek voor de pedagogische praktijk.

Conclusie

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 2 als 'voldoende'.

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 2 als 'voldoende'.

Standaard 3: Toetsing

De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing.

Toelichting:

De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk. De examencommissie van de opleiding borgt de kwaliteit van de tentaminering en examinering.

Bevindingen

Toetsbeleid en rol Examencommissie

Het panel stelde vast dat de Examencommissie (EC) in de afgelopen periode verschillende acties ondernam om haar rol in het bewaken van de toetskwaliteit te versterken. Per april 2016 werd een Toetscommissie (TC) ingesteld, die opereert onder de EC en die als doel heeft de integrale kwaliteitscontrole van de toetsing te intensiveren. Het panel waardeert dat de voorzitter van deze commissie een gepromoveerd toetsdeskundige is. De TC voert jaarlijks een check uit van 20% van de modules van de bachelor- en de masteropleiding (scripties niet meegerekend). Op basis van het toetsdossier, dat voor elk vak werd aangelegd, bekijkt de TC ten eerste of de toetsen op de leerdoelen zijn afgestemd, en vervolgens of de leerdoelen van het vak gealigneerd zijn met de beoogde eindkwalificaties van de opleiding. De bevindingen van de TC worden met de coördinator van de module besproken en zo wordt ook invulling gegeven aan de begeleidende rol van de TC.

Sterk vindt het panel dat de TC veel belang hecht aan professionalisering op het vlak van toetsing en dat thema's voor professionalisering geïnspireerd zijn op de bevindingen uit de steekproef. Het panel stelde vast dat deze werkwijze ook door de docenten erg wordt gewaardeerd. Naast de oprichting van de TC en de implementatie van de toetsdossiers werd in de voorbije periode ook een examenprotocol uitgewerkt met het oog op het standaardiseren van de toetsafname. Daarnaast werd een toetshandleiding opgesteld, die het panel consulteerde, en die als leidraad dient voor het construeren van schriftelijke toetsen. Het panel waardeert de 'hands-on' wijze waarop deze toetshandleiding is opgesteld en is van mening dat ze bijdraagt tot het harmoniseren en bevorderen van de toetskwaliteit.

De EC herbeoordeelt alle scripties met een cijfer lager dan 6,5 en hoger dan 8,4. Sinds 2016 wordt uit de overige scripties een steekproef ter controle genomen. De EC legde aan het panel uit dat hiertoe het vierogenprincipe wordt toegepast, waarbij in wisselende koppels wordt gewerkt, zodat vermeden wordt dat steeds dezelfde koppels van beoordelaars beoordelen.

Het panel besprak met EC en TC de variatie in toetsvormen en de evaluatieprocedures van scripties en stages (zie hieronder). Het panel waardeert dat in de voorbije jaren hard gewerkt is om validiteit, betrouwbaarheid en transparantie van de toetsing te verbeteren en heeft vastgesteld dat EC en TC duidelijk zicht hebben op de huidige stand van zaken van de toetskwaliteit en proactief en inventief te werk gaan om deze waar nodig te verbeteren.

Toetsvormen in de bachelor- en masteropleiding

UvA-breed wordt het 8-8-4-model gehanteerd. Elk studiejaar wordt ingedeeld in twee semesters en binnen de twee semesters worden drie blokken onderscheiden van respectievelijk acht, acht en vier weken. Zowel in de bachelor- als de masteropleiding wordt een systeem van spreiding van toetsing gehanteerd, dat studenten in staat stelt om per periode (blok) te focussen op toetsen van twee vakken (één vak in de periode van vier weken). Tijdens het blok kunnen studenten enkel werken aan een paper, opdracht of presentatie indien deze een deeltoets is van het blok. Het panel stelde vast dat in het nieuwe bachelorcurriculum studenten in het eerste bachelorjaar deeltoetsen afleggen bij vakken van 6 en 9EC met het oog op het verbeteren van de studeerbaarheid van de opleiding. Dit past binnen het UvA-brede beleid.

Op basis van de schematische programmaoverzichten van de bachelor- en masteropleiding en de selectie van vakken die het panel inkeek, stelde het vast dat in beide opleidingen gewerkt wordt met een variatie aan toetsvormen. De studenten met wie het panel kon spreken waren van mening dat de toetsen representatief zijn voor de leerstof die in de colleges en werkgroepen wordt behandeld. Masterstudenten illustreerden hoe de toetsing gradueel meer op verdiepend niveau is. Tijdens de gesprekken gaven zowel bachelor- als masterstudenten echter aan dat ze van oordeel zijn dat meerkeuzevragen te sterk vertegenwoordigd zijn in de toetsing. Verschillende studenten stelden dat ze meer variatie zouden verwelkomen. Het panel legde dit voor aan EC en TC, die uiteenzetten dat ze via de jaarlijkse steekproefname van de vakdossiers hebben vastgesteld dat de toetsing wel gevarieerd is. De meeste vakken gebruiken een mix van toetsen, waarbij naast meerkeuzetentamens bijvoorbeeld ook casussen, presentaties en schrijfopdrachten worden ingezet.

Evaluatie van de scripties

Het panel stelde vast in de steekproef van bachelorscripties die het consulteerde (zie standaard 4) dat bachelorscripties voor 2016-2017 geen beoordelingsformulier bevatten. Pas tijdens het locatiebezoek werd duidelijk dat er wel degelijk beoordelingsformulieren in 2016-2017 werden gebruikt, maar dat deze niet centraal werden verzameld. Tijdens het bezoek kreeg het panel alsnog inzicht in het merendeel van deze beoordelingsformulieren die opgevraagd moesten worden bij de individuele beoordelaars.

Aangezien slechts voor een beperkt deel van de bachelorscripties een beoordelingsformulier voorhanden was in de aanloop naar het bezoek, had het panel aanvankelijk moeite om vat te krijgen op de procedure en kwaliteit van de beoordeling. Het proces werd bovendien bemoeilijkt omdat het panel zowel voor de bachelor- als voor de masteropleiding verschillende versies van de gebruikte

beoordelingsformulieren kreeg voorgelegd. Tijdens het locatiebezoek werd een extra gesprek ingelast met de scriptiecoördinatoren en de voorzitter van de EC om dit beter in kaart te brengen. Ook de gesprekken met EC, TC, opleidingsmanagement en docenten gaven het panel de nodige aanvullende informatie.

Het panel stelde vast dat de EC in de voorbije periode verschillende maatregelen heeft genomen om de kwaliteit van de beoordeling van de bachelor- en masterscripties te verbeteren. Alle scripties worden nu door twee examinatoren beoordeeld. Indien deze niet tot overeenstemming komen, wijst de EC of de gemandateerde scriptiecoördinator een derde beoordelaar aan, wiens oordeel doorslaggevend is. Zowel voor bachelor als voor master werd een uniform beoordelingsformulier opgesteld. Met het oog op uniformiteit en transparantie wordt in alle mastertracks gebruik gemaakt van hetzelfde beoordelingsformulier. De criteria en de beoordelingsprocedure staan uitgewerkt in de studiehandleiding.

Het panel ging met EC en TC uitgebreid in gesprek over de manier waarop de twee examinatoren worden toegewezen. Uitgelegd werd dat de EC de examinatoren benoemt. Op bachelorniveau wijst de scriptiecoördinator per student een tweede beoordelaar aan uit de groep benoemde examinatoren. De coördinator houdt hierbij enerzijds rekening met inhoudelijke expertise en anderzijds met de wens een tweede beoordelaar te benoemen die geheel onafhankelijk is van de eerste beoordelaar. Het is echter niet altijd mogelijk aan beide vereisten te voldoen. Voor de masteropleiding wordt de tweede beoordelaar volledig vanuit het perspectief van inhoudelijke expertise toegewezen, maar wordt er wel op toegezien dat er variatie zit in de 'koppels' van eerste en tweede beoordelaars. Het panel waardeert dat de opleiding oog heeft voor zowel inhoudelijke expertise als onafhankelijkheid van beoordelaars, maar stelde in de steekproef van masterscripties die het beoordeelde vast dat dezelfde koppels van beoordelaars verschillende scripties beoordeelden. Het panel vindt de onafhankelijkheid van de tweede beoordelaars van essentieel belang. Het vraagt enerzijds om de richtlijnen inzake de onafhankelijkheid van de tweede beoordelaar verder aan te scherpen. Anderzijds raadt het EC en TC aan goed te monitoren dat de (geldende) richtlijnen gevolgd worden.

De transitie die de opleidingen doormaakten op het vlak van de beoordelingsformulieren verklaart mede waarom aan het panel verschillende formulieren werden voorgelegd. Het panel waardeert dat aan de basis van het nieuwe beoordelingsformulier voor de masteropleiding een uitgebreid consultatie- en calibratieproces ligt. Voor de bacheloropleiding zal met het oog op het nieuwe concept van de bachelorscriptie een vergelijkbaar proces worden doorlopen. Het panel is positief over deze verandering, want het vindt het beoordelingsformulier voor de master duidelijker opgesteld dan dat van de bachelor. Het geeft als suggestie mee om in de overgangsfase tussen 'oude' en 'nieuwe' bachelorscriptie de beoordelaars van de bachelorscriptie van duidelijke aanwijzingen te voorzien over het invullen van het formulier.

Het panel stelde in de steekproef van scripties vast dat zowel op de formulieren van de bachelor- als die van de masteropleiding de kwaliteit van de feedback varieert. Soms is deze uitgebreid, soms beknopt; in sommige gevallen geven beide beoordelaars schriftelijke feedback, in andere gevallen alleen de eerste beoordelaar. Het panel stelde vast dat in het verleden beide beoordelaars samen tot een oordeel kwamen en dit op één formulier werd vastgelegd, dat ook mondeling werd toegelicht. De nieuwe werkwijze vereist echter dat beide beoordelaars onafhankelijk van elkaar het formulier invullen, wat het panel waardeert. Ook constateerde het panel in de steekproef dat er een verschil zit in de strengheid waarmee beoordelaars evalueren, met name ook op het vlak van academisch schrijven. EC en TC legden uit dat zowel de kwaliteit van de feedback als de calibratie van de oordelen op het vizier staan.

Zowel op het bachelor- als op het masterformulier wordt de mogelijkheid geboden om het onderzoeksproces te beoordelen. Het panel ging met name voor de masterscriptie na op welke manier dit toelaat om de eigen bijdrage van de student aan het uitvoeren van de stappen van de empirische cyclus, in kaart te brengen. Dit is met name belangrijk wanneer studenten een these schrijven binnen een reeds lopend onderzoek. Uitgelegd werd dat alleen de eerste beoordelaar

hierover kan oordelen en dat zijn of haar oordeel over het proces een verschil van 20% in de uiteindelijke score kan geven. Het opleidingsmanagement legde uit niet voor een zwaarder gewicht van het proces in de eindscore te opteren omdat het aandeel van de eerste beoordelaar in de eindscore dan uit balans is, wat de validiteit van de beoordeling niet ten goede komt. Het panel moedigt de opleiding aan blijvend te zoeken naar manieren om de eigen bijdrage en individuele ontwikkeling van de student beter in de these weerspiegeld te zien en ook mee te nemen in de eindscore. Het panel suggereert dat studenten een inleiding zouden kunnen schrijven, waarin op de eigen bijdrage wordt gereflecteerd in lijn met wat al in researchmaster gebeurt.

Het panel ging tenslotte in op de manier waarop op bachelorniveau het Onderzoekspracticum, dat een groepswerk is, geëvalueerd wordt. Uitgelegd werd dat studenten op dit moment een gezamenlijk cijfer krijgen, maar dat een regeling werd opgesteld die het mogelijk maakt om studenten een aparte beoordeling te geven indien ze onvoldoende bijdragen.

Evaluatie van de stage

In de voorbereidende documenten vond het panel weinig aanknopingspunten over de manier waarop de beoordeling van de stage verloopt. Tijdens het locatiebezoek stelde het vast dat de opleiding beschikt over duidelijke studiehandleidingen waarin het evaluatieproces en -criteria voor de studenten transparant worden gemaakt.

Het panel waardeert dat recent het initiatief werd genomen om de kwaliteit van de evaluatieprocedure van de stage in kaart te brengen en verder te optimaliseren. Dit heeft geleid tot een advies om te werken met een uniform beoordelingsformulier over de verschillende tracks heen. Het panel heeft vastgesteld dat de TC hierbij zeer grondig te werk gaat en waardeert dat de expertise werd ingeroepen op het vlak van het uitwerken van beoordelingsformulieren in stagecontexten. Het panel constateerde dat in het formulier dat in deze herzieningsronde werd opgesteld en dat in 2017-2018 zal worden geïmplementeerd, de evaluatiecriteria explicieter worden beschreven. Het panel waardeert dat in deze criteria ook aandacht is voor kritische reflectie en ethische thema's. Het panel steunt het voorstel van de TC om het formulier voor te leggen in drie stagecontexten om op die manier het gebruikte formulier verder te perfectioneren, aangezien in het werkveld veel expertise op het vlak van het beoordelen van vaardigheden aanwezig is.

Overwegingen

Het panel heeft vastgesteld dat in de voorbije jaren hard gewerkt is om de validiteit, betrouwbaarheid en transparantie van de toetsing in de opleidingen PW te verbeteren. Het transitieproces waarin bachelor- en masteropleidingen zich bevinden, maakte het voor het panel soms moeilijk om de vinger te leggen op wat de huidige stand van zaken is en wat nog gerealiseerd moet worden. Op basis van de informatie die het panel heeft verzameld komt het tot de conclusie dat de opleidingen, ondanks een aantal kritische kanttekeningen, over een adequaat systeem van toetsing beschikken. Het panel stelt vast dat een heel aantal van de initiatieven die genomen zijn, van recente datum zijn, wat betekent dat het panel hun effectiviteit nog niet kon nagaan. De vakkundigheid van het docentenkorps (zie standaard 2) en de vaststelling dat de opleiding beschikt over een proactieve EC en TC met een duidelijke visie, sterkt het panel in het vertrouwen dat de lopende acties gemonitord zullen worden, en de geplande initiatieven zullen worden geïmplementeerd.

Het panel waardeert dat sinds enkele jaren tempo wordt gemaakt met het formaliseren van de toetsprocedures. Het is positief over de oprichting van een TC in 2016, die de EC ondersteunt in de integrale kwaliteitscontrole van de toetsing. Dit heeft ertoe geleid dat er een duidelijke toetshandleiding voor docenten is en een examenprotocol dat de afname van toetsing standaardiseert. Het toetsdossier dat in de voorbije jaren per vak werd aangelegd vormt de basis voor de steekproefname van de toetsing per vak die de TC uitvoert. Sterk vindt het panel dat de professionaliseringsinitiatieven die de TC voorstelt, onder andere gebaseerd op bevindingen uit de steekproefname. Het panel waardeert bovendien dat EC ook steekproeven neemt van de scripties met het oog op kwaliteitscontrole van beoordelingsproces en eindniveau.

Ook de beoordelingsprocedure van de scripties is in de voorbije jaren verbeterd. Het panel juicht toe dat alle scripties door twee beoordelaars worden beoordeeld en waardeert dat er rekening wordt gehouden met inhoudelijke expertise en onafhankelijkheid van de beoordelaars. Dit neemt niet weg dat het panel vindt dat de richtlijnen inzake de onafhankelijkheid van de tweede beoordelaar verder dienen te worden aangescherpt. Bovendien raadt het EC en TC aan goed te monitoren dat de (geldende) richtlijnen gevolgd worden.

Voor de masteropleiding werd intensief gewerkt aan een beoordelingsformulier dat voor alle specialisatietracks wordt gebruikt. Het resultaat is een duidelijk formulier dat de validiteit, betrouwbaarheid en transparantie van de beoordeling in de hand werkt. Het panel waardeert dat aan de implementatie van dit formulier een uitgebreid calibratie- en afstemmingsproces vooraf ging. Het ondersteunt de EC en TC in hun plannen voor een strakkere aansturing en training met het oog op consistente beoordeling en uniforme invulling van de formulieren. Het panel vraagt tenslotte om met name voor de masterthese na te denken over manieren om ook het eigenaarschap van het onderzoeksproces beter in kaart te brengen. Deze werkwijze kan dan vervolgens ook worden meegenomen voor de ontwikkeling van het nieuwe formulier voor de empirische bachelorscriptie.

Het panel is van mening dat het huidige beoordelingsformulier voor de bachelorthese weinig houvast biedt voor beoordelaars. Het panel vindt het positief dat in het vooruitzicht van de nieuwe bachelorthese een nieuw formulier zal worden uitgewerkt, waarin op dezelfde manier wordt gewerkt als voor de masterformulieren. Het raadt echter aan in afwachting van de nieuwe bachelorscriptie duidelijke richtlijnen op te stellen voor beoordelaars over de invulling van het bachelorformulier.

Het panel stelde vast dat een herzieningsronde voor de evaluatie van de stages zeer recent van start is gegaan. Het waardeert de herziening van de beoordelingsformulieren waarbij er oog is voor de criteria die aan bod moeten komen en de gedragsindicatoren die een transparante en betrouwbare beoordeling mogelijk moeten maken. Het ondersteunt het voornemen van de EC en TC om de nieuwe formulieren te gaan toetsen in reële stagecontexten, aangezien daar rond dit thema veel expertise aanwezig is. Het panel geeft als suggestie mee in het nieuwe formulier gedragsindicatoren op te nemen, zodat expliciet gemaakt wordt wat reflectie op het eigen handelen als pedagoog precies inhoudt.

Conclusie

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 3 als 'voldoende'.

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 3 als 'voldoende'.

Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties

De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting:

Het gerealiseerde niveau blijkt uit de resultaten van tussentijdse en afsluitende toetsen, de eindwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren.

Bevindingen

Bacheloropleiding

Gedurende de gehele bacheloropleiding wordt gewerkt aan het behalen van de eindkwalificaties: voor elk vak zijn concrete eindtermen uitgewerkt die aansluiten op meerdere eindkwalificaties. De EC oefent op adequate wijze controle uit op het feit dat de beoogde eindtermen ook in de toetsing terugkomen.

Daarnaast worden momenteel in het curriculum van de bacheloropleiding de eindkwalificaties in overkoepelende zin getoetst in het Onderzoekspracticum en de bachelorscriptie. Het panel consulteerde een steekproef van vijftien bachelorscripties en bestudeerde ook een selectie van onderzoekspractica tijdens het locatiebezoek. Op basis hiervan komt het tot de conclusie dat de studenten het academische bachelorniveau behalen. Het panel vindt het positief dat in het nieuwe curriculum de eisen die aan de bachelorscriptie worden gesteld, zijn gewijzigd. Enerzijds omdat het de manier waarop de literatuurstudie momenteel wordt ingevuld voor verbetering vatbaar vindt, en anderzijds omdat studenten de empirische cyclus individueel moeten doorlopen in plaats van in groep, zoals in het onderzoekspracticum. Het nieuwe concept stelt de studenten volgens het panel beter in staat om geïntegreerd aan te tonen dat ze de beoogde eindkwalificaties hebben bereikt.

Studenten geven in de Nationale Studenten Enquête (NSE) aan dat de aangeboden kennis en vaardigheden goed aansluiten bij de vaardigheden in de praktijk. Tijdens het bezoek vertelden de bacheloralumni dat ze zich goed voorbereid voelden op de vervolgmaster. Hun positieve reflectie op de verkregen competenties sterkt het panel verder in de conclusie dat de bereikte eindkwalificaties worden behaald. Het panel waardeert dat de opleiding beschikt over een alumniraad en stelde vast dat deze actief betrokken is bij de herziening van het bachelorprogramma.

Masteropleiding

Naast de doorlopende toetsing in de masteropleiding, worden de eindkwalificaties van de masteropleiding geïntegreerd getoetst in de masterscriptie. Het panel consulteerde een steekproef van vijftien masterscripties en is van mening dat deze gemiddeld van voldoende kwaliteit zijn en aantonen dat de studenten het beoogde eindniveau en de eindkwalificaties behalen. Het panel stelde vast dat de strengheid waarmee de masterscripties worden beoordeeld, varieert. Het waardeert tegen die achtergrond dat de opleiding recent werk heeft gemaakt van de calibratie van de beoordeling van de scriptie en dat de beoordelingsprocedures strenger geformaliseerd worden (zie standaard 3). Het is bovendien van mening dat ondanks de voldoende kwaliteit van de eindproducten, de eigen bijdrage aan en eigenaarschap van het empirische proces door de student beter in beeld gebracht kan worden, zowel in de masterthesis zelf, als in de beoordeling ervan.

Het panel consulteerde tijdens het locatiebezoek ook een selectie van stageverslagen en vond de kwaliteit hiervan wisselend. Het is van mening dat er nog meer sturing kan komen op zowel de vorm van het stageverslag als ook op de eigen beoordeling in het behalen van de geformuleerde doelstellingen, zodat studenten leren reflecteren op de eigen rol als pedagoog.

Het panel sprak met een aantal alumni, die in het algemeen tevreden zijn over de manier waarop de opleiding hen voorbereid heeft op het werkveld. Het was onder de indruk van de maturiteit van de alumni. Hoewel er een actieve alumniraad is, gaven studenten aan dat ze een actievere alumniwerking van de opleiding zouden waarderen. Het panel geeft als suggestie mee hier werk van te maken, onder andere omdat op die manier de link met het werkveld versterkt kan worden. Het ondersteunt het voornemen van de opleiding om op regelmatige basis alumni-enquêtes uit te voeren, omdat zo ook structureel informatie verzameld kan worden over de aansluiting van de opleiding op de eisen van het werkveld.

De opleiding geeft verder aan dat op basis van de beoordeling van de stages door de stageinstellingen geconcludeerd kan worden dat ze tevreden zijn over zowel de wetenschappelijke oriëntatie als het niveau van de opleiding. Uit een enquête onder alumni afgestudeerd tussen 2010 en 2015 blijkt dat 85% aangeeft dat in de opleiding relevante kennis en vaardigheden zijn opgedaan voor het huidige werk. Ook NSE-gegevens laten zien dat studenten positief oordelen over wat ze hebben geleerd.

Overwegingen

Bacheloropleiding

Het panel heeft vastgesteld dat het curriculum en de toetsing zijn afgestemd op de eindkwalificaties, wat ertoe leidt dat de studenten de beoogde eindkwalificaties gedurende het verloop van de opleiding bereiken. Op basis van een consultatie van scripties en onderzoekspractica komt het panel tot de conclusie dat de studenten het beoogde bachelorniveau bereiken. Het panel verwelkomt echter dat in het nieuwe bachelorcurriculum studenten een empirische bachelorscriptie moeten schrijven, aangezien die opzet zich volgens het panel beter leent tot het geïntegreerd aantonen van de beoogde eindkwalificaties. De tevredenheid van de bacheloralumni over de mate waarop de opleiding hen heeft voorbereid op de vervolgopleiding, sterkt het panel in de conclusie dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd. Het panel waardeert ten slotte dat alumni actief werden betrokken bij de herziening van het curriculum.

Masteropleiding

Het panel heeft vastgesteld dat het curriculum en de toetsing zijn afgestemd op de eindkwalificaties, wat ertoe leidt dat de studenten de beoogde eindkwalificaties gedurende het verloop van de opleiding bereiken. Het constateerde dat de masterscripties, waarin de studenten ook geïntegreerd aantonen dat ze de eindkwalificaties behaald hebben, van voldoende kwaliteit zijn. Het panel geeft als suggestie mee om in de eindproducten de eigen bijdrage van de studenten aan het empirische proces beter in beeld te brengen. Het panel is bovendien van mening dat er nog meer sturing kan komen op de vorm en beoordeling van het stageverslag om ervoor te zorgen dat studenten ook aantoonbaar reflecteren op het eigen handelen als (ortho)pedagoog. Het panel stelde vast dat de alumni van de opleiding tevreden zijn over de bereikte eindkwalificaties, maar geeft als suggestie mee om ook buiten de alumniraad gebruik te maken van de kennis die bij de alumni aanwezig is.

Conclusie

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 4 als 'voldoende'.

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 4 als 'voldoende'.

ALGEMEEN EINDOORDEEL

Het panel heeft Standaard 1, 2, 3 en 4 voor de bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen beoordeeld als 'voldoende'. Volgens de beslisregels van de NVAO is het algemeen eindoordeel van het panel over de opleiding daarmee 'voldoende'.

Het panel heeft Standaard 1, 2, 3 en 4 voor de masteropleiding Pedagogische Wetenschappen beoordeeld als 'voldoende'. Volgens de beslisregels van de NVAO is het algemeen eindoordeel van het panel over de opleiding daarmee 'voldoende'.

Conclusie

Het panel beoordeelt de *bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen* als 'voldoende'.

Het panel beoordeelt de *masteropleiding Pedagogische Wetenschappen* als 'voldoende'.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1: CURRICULA VITAE VAN DE PANELLEDEN

Em. prof. dr. C. (Carla) Vlaskamp (voorzitter) was na haar studie orthopedagogiek werkzaam op verschillende terreinen (revalidatie, schooladviesdienst, gehandicaptenzorg) en in verschillende plaatsen in binnen- en buitenland, waaronder Enschede, Willemstad (Curaçao), Maseru (Lesotho) en Groningen. Van 1985 tot 2014 was zij werkzaam bij de afdeling Orthopedagogiek van de Rijksuniversiteit Groningen. Haar voornaamste aandachtsgebied in onderwijs en onderzoek betreft personen met (zeer) ernstige verstandelijke en meervoudige beperkingen. Zij ontwikkelde het 'Opvoedingsprogramma' voor deze doelgroep en publiceerde daarover voor het eerst in 1993. Inmiddels heeft zij (met co-auteurs) een omvangrijk aantal publicaties op haar naam over personen met beperkingen. Zij won verschillende prijzen met haar wetenschappelijk werk en werd in 2004 benoemd tot fellow van de IASSID. Voor haar bijdrage aan de wetenschap werd zij in 2014 benoemd tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw.

Prof. dr. S. (Stefan) Ramaekers (vice-voorzitter) studeerde Pedagogische Wetenschappen en Wijsbegeerte aan de KU Leuven en behaalde een doctoraat in de Pedagogische Wetenschappen binnen het domein van de Wijsgerige Pedagogiek. Zijn onderzoek en onderwijs zijn te situeren in het brede veld van de wijsgerig-pedagogische theorievorming. Hij onderzoekt momenteel het veranderend discours omtrent opvoeden en de ouder-kindrelatie, de pedagogische betekenis van opvoedingsondersteuning en de betekenis van ouderschap. Met Judith Suissa schreef hij *The Claims of Parenting. Reasons, responsibility, and society* (Springer, 2015). Recent is hij met Naomi Hodgson aan een onderzoek begonnen naar representaties van opvoeders en opvoeden in de culturele media (o.a. film). In het voorjaar van 2018 verschijnt hierover bij Palgrave *Philosophical presentations of raising children: The grammar of upbringing*.

Prof. dr. H. (Hedy) Stegge is GZ-Psycholoog bij De Waag Amsterdam/Zaandam en voormalig bijzonder hoogleraar Ontwikkelingspsychopathologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

Prof. dr. L. (Lieven) Verschaffel is gewoon hoogleraar aan de Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen aan de KU Leuven. Hij doceert er algemene didactiek aan de universitaire specifieke lerarenopleiding en didactiek, taal en wiskunde aan de studenten van zijn faculteit. Hij is tevens verantwoordelijk voor de doctoraatsopleiding Pedagogische Wetenschappen en coördinator van de onderzoeksgroep Instructiepsychologie en -technologie. Zijn belangrijkste onderzoeksthema's vallen binnen de onderwijspsychologie in het algemeen en de psychologie van wiskundeleren en -onderwijzen in het bijzonder. Op basis van de uitkomsten van diverse onderzoeksprojecten binnen deze thematiek heeft hij uitgebreid. Verder is hij lid van de redactieraad van verschillende internationale tijdschriften en boekenreeksen in zijn vakgebied. Professor Verschaffel is lid van de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten en van de Academia Europaea.

Em. prof. dr. P.P. (Paul) Goudena is emeritus hoogleraar Pedagogiek aan de Universiteit Utrecht. Hij heeft een langdurige fascinatie voor het theorie-praktijk probleem, met andere woorden: hoe kan hulpverlening aan kinderen, jeugdigen en volwassenen (en hun gezinnen) het beste vorm en inhoud worden gegeven op basis van de beschikbare pedagogische en psychologische wetenschappelijke kennis. Naast theoretische verdieping en empirisch onderzoek op dit gebied was hij vanaf het begin van zijn universitaire werk ook actief als psychotherapeut in de GGZ en als docent en opleider bij de post-master opleidingen gz-psycholoog (kinder & jeugd) en klinisch psycholoog-specialist (kinder & jeugd). Hij was jarenlang redacteur van *Orthopedagogiek: Onderzoek en Praktijk*. Drie jaar geleden verscheen *Orthopedagogiek: State of the art* (Garant, 2014), waarvan hij mederedacteur was.

J. (Joosje) Westink BSc [studentlid] is masterstudent aan de Universiteit Leiden. Na een specialisatie Onderwijskunde van de bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen heeft ze voor de master Applied Neuroscience in Human Development gekozen. Hierbij hoort een masterproject waarin de ontwikkeling van de hersenen centraal staat. Daarnaast is ze actief in verschillende

commissies aan de universiteit, zoals de studentencommissie Ethiek en de Opleidingscommissie. Naast studeren en werken aan de universiteit, is ze op zaterdagen te vinden op het voetbalveld.

BIJLAGE 2: DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER

Inleiding

Ten behoeve van de onderwijsvisitatie van de bachelor- en masteropleidingen Pedagogische Wetenschappen (PW) in 2017 wordt in dit document het domeinspecifiek referentiekader PW gepresenteerd: een beschrijving van de actuele stand van zaken binnen het domein en van de eisen die op basis daarvan gesteld mogen worden aan een opleiding PW. Het kader is tot stand gekomen in de Kamer Pedagogiek, waar het werd vastgesteld op 7 oktober 2016.

PW maakt onderdeel uit van het HOOP-gebied Gedrag & Maatschappij (Sectorplan Sociale Wetenschappen, 2014). Binnen dat gebied richt PW zich op het bestuderen van het micro-, meso- en macroniveau (Bronfenbrenner & Morris, 2006). De pedagogiek houdt zich in het bijzonder bezig met de wetenschappelijke bestudering van de ontwikkeling en opvoeding van en het onderwijs aan kinderen en jongeren in een brede context, en preventie, diagnostiek en behandeling van de problemen die daarbij kunnen ontstaan. De pedagogische relatie staat centraal en de invloed die de omgeving en genetische en neurobiologische aanlegfactoren daarop hebben speelt een belangrijke rol.

Ontwikkelingen in het onderwijs, de wetenschappelijke praktijk en de beroepspraktijk hebben consequenties voor de vereiste kennis, vaardigheden en attitudes van afgestudeerde pedagogen en daarmee voor de eisen die gesteld mogen worden aan de opleidingen. De VSNU (2015) signaleert in haar toekomstvisie voor de periode 2015-2025 verschillende factoren die de komende jaren van invloed zullen zijn op de toekomst van de Nederlandse universiteiten, zoals een innovatieve en internationale leeromgeving, nieuwe onderwijsvormen en veranderende arbeidsmarkten. De opleidingen Pedagogische Wetenschappen zullen rekening moeten houden met deze factoren om hun positie te behouden en eventueel te versterken. Met deze factoren als rode draad wordt daarom in dit document de actuele stand van zaken binnen het domein beschreven, resulterend in de door de Kamer geformuleerde eindtermen voor de bachelor- en masteropleidingen PW.

Paragraaf 1 is gericht op de instromende student. De focus wordt daarin gelegd op de toenemende diversiteit en mobiliteit van studenten in het onderwijs. In Paragraaf 2 staan de vorm en de inhoud van het onderwijs centraal. Daarbij wordt ingegaan op wetenschappelijke, maatschappelijke en technologische ontwikkelingen. Paragraaf 3 is gericht op de arbeidsmarkt voor PW-afgestudeerden en de veranderingen die daarin plaatsvinden door politieke ontwikkelingen. Paragraaf 4 beschrijft ten slotte aan de hand van eindtermen welke eisen op bachelor- en op masterniveau gesteld mogen worden aan een opleiding PW.

1. Diversiteit en mobiliteit in de instroom

De PW-opleidingen kennen een diverse instroom die bestaat uit studenten met een vwo-diploma, een hbo-getuigschrift of een universitair bachelor- of masterdiploma van een andere opleiding, hetgeen afhankelijk is van reguliere of premasterinstroom. Daarnaast is er een toenemende instroom van studenten gericht op bij- en nascholing die al een ander hoger onderwijs diploma op zak hebben en soms ook al werkzaam zijn in de pedagogische praktijk. Ook de mogelijkheid voor internationale mobiliteit van niet Nederlands sprekende studenten neemt toe.¹ Hoewel hier de afgelopen jaren stevig op is ingezet, is voor PW zowel inkomende als uitgaande mobiliteit minder vanzelfsprekend als voor sommige andere wetenschapsgebieden, maar zeker niet onmogelijk.

Alle bacheloropleidingen PW in Nederland zijn Nederlandstalig waardoor het volgen van een volledige bacheloropleiding PW voor buitenlandse studenten niet mogelijk is. Voor inkomende studenten geldt dat zij uitsluitend losse cursussen volgen of een minor. De instroom van studenten met een

¹ Het Bolognaproces heeft internationale uitwisseling in het hoger onderwijs in Europa vereenvoudigd. Om de mobiliteit van studenten te stimuleren is door de deelnemende landen vastgelegd dat in 2020 ten minste 20% van de afgestudeerden een deel van de studie in het buitenland moet hebben doorgebracht (EACEA, 2012). Studenten moeten daar minimaal 15 studiepunten (EC) hebben behaald of tenminste drie maanden hebben verbleven. Nederlandse universiteiten hebben deze ambitie verwerkt in hun eigen mobiliteitsdoelstellingen.

buitenlandse bachelor in een Nederlandse master wordt bemoeilijkt doordat de Nederlandse opleidingen internationaal gezien een tamelijk aparte positie innemen.² Het ontbreekt niet Nederlands sprekende studenten die in Nederland een master willen volgen veelal aan noodzakelijke diagnostische en/of methodologische voorkennis om in te mogen stromen, de benodigde taalvaardigheid en kennis van de inrichting van en regelgeving rond relevante instituties.

Voor uitgaande bachelorstudenten zijn er voldoende mogelijkheden om in het buitenland cursussen te volgen, stage te lopen en een thesisonderzoek te doen. Het masterprogramma kent in de meeste gevallen een groot aantal verplichte onderdelen, waardoor er weinig tot geen ruimte is om naar het buitenland te gaan. Een uitzondering daarop vormen de stage en thesis, hoewel ook de ruimte voor de stage en daarmee het opdoen van praktijkervaring beperkt is.

Om in te spelen op de mogelijkheden voor internationale mobiliteit en het aantrekken van studenten gericht op bij- en nascholing pleit de kamer Pedagogiek en de vorige visitatiecommissie (zie visitatierapport 2012) voor de invoer van een tweejarig masterprogramma, zoals dat ook het geval is bij buitenlandse opleidingen.³ Er zou daarmee ruimte gecreëerd kunnen worden om meer en diepgaander aandacht te besteden aan theorie, diagnostiek, methodologie en praktijkvaardigheden. Hierdoor kunnen andere eisen gesteld worden aan de voorkennis van studenten en worden niet alleen internationale studenten en zij-instromers maar ook reguliere studenten beter opgeleid in de masteropleiding met voldoende aandacht voor zowel algemeen academische als op het beroep gerichte academische (professionele) vorming. De huidige eenjarige master is niettemin aantrekkelijk gebleken voor een beperkte groep buitenlandse studenten.

2. Vorm en inhoud van het onderwijs

Complexe problematiek wordt in de samenleving steeds vaker aangepakt door kruisbestuiving tussen disciplines en gezamenlijke inspanningen van wetenschappers, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven, gefaciliteerd door technologische ontwikkelingen (Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten, VSNU, 2015). Wetenschappelijke, maatschappelijke en technologische ontwikkelingen hebben ook hun weerslag op de vorm en de inhoud van het onderwijs in de PW-opleidingen.

De Commissie Sectorplan Sociale Wetenschappen (2014) hecht grote waarde aan de samenhang van onderwijs en wetenschappelijk onderzoek en beschrijft dit als de essentie van de universiteit en van het domein Gedrag & Maatschappij. Hoe verder een student in het curriculum komt, hoe sterker deze samenhang zou moeten zijn. Het onderzoeksterrein van PW betreft het continuüm van normale tot problematische/pathologische ontwikkeling en opvoedingssituaties, op zowel individueel, groeps-, als beleidsniveau. In de praktijk en in het wetenschappelijke onderzoek vindt daarbij uitwisseling plaats tussen de belangrijkste deel- en steungebieden van de pedagogiek (zie paragraaf 4). Academisch onderwijs vraagt daarnaast van studenten dat zij zich specifieke vakkennis eigen maken en analytisch leren denken, kritisch hun aannames en resultaten onderzoeken en actief participeren in de wetenschappelijke dialoog, waarbij zij in staat moeten zijn om verschillende ideeën en perspectieven tegen elkaar af te wegen. Gecombineerd met de bekwaamheid in het opzetten, uitvoeren en evalueren van wetenschappelijk onderzoek en het wetenschappelijk onderbouwd

² Dit is gebleken uit de vergelijking gemaakt door het NUFFIC (2012) tussen de Nederlandse opleidingen PW en enkele verwante buitenlandse opleidingen. Het onderzoek betrof opleidingen in Spanje, Duitsland, Engeland en de Verenigde Staten in de vergelijking en werd aangevuld met informatie over België. Uit het onderzoek kwam naar voren dat de aandacht voor statistiek en kwantitatieve methoden en technieken vaak zeer beperkt of afwezig is. Ook inhoudelijke onderwerpen hebben nauwelijks equivalenten in het buitenland. Het programma van de opleidingen in België (met een driejarige bachelor en een tweejarige master) komt nog het meest overeen.

³ In het buitenland volgen studenten een tweejarige master. Een drie- of vierjarige bachelor is in veel landen gebruikelijk, maar leidt meestal op tot leerkracht basis- of speciaal onderwijs en functioneert dan ook als eindopleiding.

oplossen van nieuwe of complexe praktijkproblemen onderscheidt dit de universitaire van de hbo-afgestudeerde.⁴

Ook de relatie met maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven wordt voor PW steeds belangrijker. In de Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2015) haalt de minister de conclusie aan van de Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD, 2014) dat Nederland op het gebied van valorisatie achterblijft. De minister en de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR, 2013) vinden het van groot belang voor zowel de economie als het onderwijs om kenniscirculatie te stimuleren. Om een bijdrage te leveren aan de kenniscirculatie moeten studenten het vermogen ontwikkelen om nieuwe kennis te signaleren, verzamelen, interpreteren, beoordelen en daarover te communiceren met specialisten en leken. In het onderwijs wordt hieraan bijgedragen door gebruik te maken van praktijkvoorbeelden en maatschappelijke vraagstukken en ruimte te creëren voor vaardighedenonderwijs, onderwijs rond het (re)presenteren van kennis en toepassingsmogelijkheden in de stage.

De inzet van technologie in het onderwijs, zoals het gebruik van elektronische leeromgevingen, is het pioniersstadium voorbij en zal de komende jaren verder toenemen. Digitale onderwijsvormen bieden onder andere mogelijkheden voor onderwijs op maat, onderwijs op afstand, intensieve begeleiding en een individuele benadering van studenten. Zowel de VSNU (2015) als de Commissie Sectorplan Sociale Wetenschappen (2014) pleiten voor een gecombineerde inzet van online leervormen en campusonderwijs. In opkomst zijn blended learning als mengvorm van traditioneel onderwijs en nieuwe media, en flipped classrooms, waarbij de student eerst online kennis verwerft en deze vervolgens op de campus bespreekt en verdiept met docenten en medestudenten. Het persoonlijk contact tussen studenten en docent en studenten onderling blijft in alle toepassingen cruciaal voor de academische vorming.

3. De arbeidsmarkt

De opleiding PW bereidt studenten voor op de pedagogische onderzoeks- en beroepspraktijk. De Nederlandse vereniging van pedagogen en onderwijskundigen (NVO, 2014) schetst in haar visiedocument 'Het Pedagogisch Perspectief' een breed spectrum van ontwikkelings-, opvoedings-, en onderwijs gerelateerde vragen waarbij pedagogen betrokken zijn: van vragen over alledaagse situaties tot situaties die bedreigend zijn voor een kind of zijn omgeving, op het vlak van zowel preventie als interventie. De pedagoog heeft daarbij niet altijd direct contact met opvoeders en kinderen, maar kan ook ondersteuning bieden aan de professional die dat directe contact wel heeft. In alle hoedanigheden leveren pedagogen door middel van methodische analyse een bijdrage aan de optimale ontwikkeling van het kind. Een specifiek kenmerk van het vakgebied is dat pedagogen, net zoals psychologen en medici, beslissingen nemen die het (geestelijk) welzijn van individuele personen in belangrijke mate kunnen beïnvloeden. Naast een zorgvuldige en verantwoordelijke beroepshouding, is kennis over de ethiek van onderzoek en professioneel handelen daarom onontbeerlijk. Pedagogen kunnen de rol hebben van begeleider, coach of behandelaar en hun betrokkenheid kan de vorm hebben van een consult of een langduriger traject. Diagnostiek en ingrijpende interventies kunnen hier onderdeel van zijn. Naast de klinische hulpverlening en het wetenschappelijk onderzoek worden pedagogen ook opgeleid om werkzaam te zijn in niet-cliëntgebonden functies op het gebied van de ontwikkeling van kinderen, jongeren en jongvolwassenen zoals preventie, voorlichting, advisering, onderwijs, beleid, organisatie/management of een combinatie daarvan.

Recentelijk hebben er grote veranderingen plaatsgevonden in de jeugdzorg, die consequenties hebben voor de arbeidsmarkt van pedagogen. Sinds 1 januari 2015 zijn gemeenten bestuurlijk en

⁴ Sinds 1 januari 2014 is in de Wet kwaliteit in verscheidenheid hoger onderwijs (2013) geregeld dat afgestudeerde hbo-studenten ook 'of Arts' en 'of Science' aan hun bachelor- en mastertitel mogen toevoegen. Deze maatregel kan als neveneffect hebben dat het onderscheid tussen een universitaire en hbo-opleiding in de beeldvorming als minder duidelijk wordt ervaren. De toegevoegde waarde van academisch afgestudeerden zal nadrukkelijk moeten blijken uit hun einkwalificaties en hoe zij die over het voetlicht weten te brengen.

financieel verantwoordelijk voor de jeugdzorg, inclusief de jeugdbescherming, de jeugdreclassering, de gesloten jeugdzorg, de geestelijke gezondheidszorg en de zorg voor jeugd met een licht verstandelijke beperking. Deze transitie ging gepaard met een bezuiniging van 15% op het totaal door de staat beschikbaar gestelde budget. Onderzoeksinstituut Panteia (2013) rapporteerde in opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport (ministerie van VWS) over de te verwachten effecten van de transitie Jeugdzorg op de arbeidsmarkt. Naar verwachting neemt met name de vraag in de tweedelijnsjeugdzorg af, met als gevolg minder werkgelegenheid op alle functieniveaus, ofschoon met name in mbo-functies. Het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (2013) karakteriseert het arbeidsmarktperspectief voor afgestudeerden WO sociale wetenschappen als matig. Wij als universiteiten zullen potentiële werkgevers moeten duidelijk maken, zoals (zorg)instellingen, gemeenten, scholen etc., wat de meerwaarde is van de wetenschappelijk opgeleide pedagoog ten opzichte van de hbo-opgeleide pedagoog. Voor universitair opgeleiden in het algemeen wordt verwacht dat de werkgelegenheid in de periode 2013-2018 gelijk blijft. In vergelijking met de vorige prognose (2011-2016) is dat een verslechtering.⁵

In 2016 heeft de minister van VWS een brief gestuurd aan de NVO, waarin zij bevestigt dat een wetsvoorstel met het voornemen om de Orthopedagoog Generalist op te nemen in de Wet BIG in voorbereiding is (Ministerie van VWS, 2016). Dit is een voorwaarde om op te mogen treden als regiebehandelaar in de GGZ, en versterkt mogelijk de positie van de beroepsgroep. Een deel van de gevolgen van de transitie in de jeugdzorg is voor pedagogen nog niet direct zichtbaar. Zo moet bijvoorbeeld de rol van de pedagoog in sociale wijkteams of op de zogenaamde poortwachtersfuncties zich nog verder uitkristalliseren. Niettemin wordt op langere termijn een toename in de behoefte aan academisch opgeleide pedagogen verwacht. Het Sociaal en Cultureel Planbureau (Woittiez, Putman, Egging & Ras, 2014) heeft becijferd dat in de komende jaren het aantal Nederlandse burgers dat hulp nodig heeft vanwege problemen in de sociale redzaamheid stijgt naar 1.4 miljoen. Als gevolg van deze veranderingen is binnen PW een accentverschuiving waarneembaar van individugerichtheid naar het brede terrein waarop pedagogen werkzaam kunnen zijn. Zo worden laagdrempelige hulp, advies en beleid op het terrein van het maatschappelijk functioneren belangrijker en is er meer aandacht voor preventie naast interventie.

4. Inrichting en doelstelling van de opleidingen

Sinds de invoering van de bachelor-masterstructuur dienen de bachelor- en de masteropleiding gezien te worden als twee afzonderlijke, eigenstandige opleidingen met ieder een eigen reeks doelstellingen en eindtermen. Uit de argumentatie van het ministerie ten aanzien van de (on)doelmatigheid van een tweejarige masteropleiding PW,⁶ blijkt echter dat bachelor en master toch ook in hun samenhang moeten worden gezien. De gewenste specialisatie en de voorbereiding op postacademisch onderwijs vindt namelijk plaats in bachelor én master samen. De Kamer Pedagogiek heeft zich op het standpunt gesteld dat bij het formuleren van de eindtermen voor de bachelor- en masteropleiding beide opleidingen een organisch op elkaar aansluitend geheel vormen.

⁵ In 2011 werden goede tot zeer goede perspectieven voorzien voor 40% van de afgestudeerden op WO-niveau, terwijl dit nu slechts voor 7% verwacht wordt. Toch wordt met name voor onderwijskundigen en pedagogen een grote uitbreidingsvraag verwacht.

⁶ In andere Europese landen wordt voor wat de klinische opleiding betreft uitgegaan van een driejarige bachelor- en een tweejarige masteropleiding. In zowel de visitatierapporten Pedagogische Wetenschappen 2005 en 2012, als in het Sectorplan Sociale Wetenschappen (2014) wordt benadrukt dat een vijfjarige academische studie goede mogelijkheden zou bieden tot zowel algemeen academische als op het beroep gerichte academische (professionele) vorming. In Nederland is getracht accreditatie te verkrijgen voor het verzorgen van een tweejarige masteropleiding voor de klinische opleiding in de pedagogiek (orthopedagogiek). Deze aanvragen zijn niet doelmatig bevonden door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (Kamer Pedagogiek, 2012). Het ministerie beroept zich onder andere op het argument dat de opleidingen in het verleden vierjarig en van voldoende niveau waren en meent daarnaast dat er geen bezwaar is tegen het opnemen van specialistische onderdelen in de bachelorfase.

Wanneer de bachelor- en masteropleiding als één geheel worden bekeken, zijn de Nederlandse opleidingen onderling goed vergelijkbaar. Ook is duidelijk dat er inhoudelijk weliswaar verschillen bestaan, maar dat over het te bereiken eindniveau grote eensgezindheid heerst. Verschillen in profilering zullen zowel tussen opleidingen als binnen opleidingen (bijvoorbeeld tussen verschillende masterspecialisaties) altijd aanwezig zijn. Van belang zijn daarom vooral ook de academische vorming en de wetenschappelijke oriëntatie zoals die in de eindtermen naar voren komen. De nadruk in de bacheloropleiding PW ligt op disciplinaire academische vorming en kennisverwerving. De bacheloropleiding biedt daarmee een uitstekende basis om door te kunnen stromen naar een masteropleiding PW of naar een andere (gerelateerde) masteropleiding. Tevens leidt een bacheloropleiding op voor functies op de arbeidsmarkt, waarvoor een algemene academische basisvorming voldoende is, welke indien nodig op de werkvloer aangevuld wordt met bij- en nascholing. De nadruk in de masteropleiding ligt op specialisatie. De masteropleiding PW is echter een noodzakelijke voorwaarde voor de uiteindelijk zelfstandige beroepsuitoefening als pedagoog. Verder is er tussen de bachelor en master sprake van een niveauverschil. De master afgestudeerde kan met een grotere mate van zelfstandigheid, meer complexe en ongestructureerde vraagstukken onderzoeken en hanteren. De bachelor afgestudeerde zal veelal onder supervisie of begeleiding werken, in standaard situaties en aan de hand van wetenschappelijk gefundeerde protocollen.

Op de volgende pagina worden de door de Kamer geformuleerde eindtermen PW beschreven aan de hand van de Dublin Descriptoren. Per onderdeel worden de eindtermen van de bachelor- en masteropleiding als geheel beschreven, waarbij in de rechterkolom wordt aangegeven welke verdieping/specialisatie alleen van toepassing is op de masteropleiding. De inhoud van de eindtermen komt voort uit de hiervoor beschreven kenmerken van de stand van zaken en ontwikkelingen in het onderwijs, de wetenschappelijke praktijk en de beroepspraktijk van PW.

Eindtermen Pedagogische Wetenschappen

Bacheloropleiding PW	Masteropleiding PW
<i>Dublin descriptor: Kennis en inzicht van het vakgebied</i>	
1. Beschrijven van de pedagogische relatie met oog voor omgevingsinvloeden bij ontwikkeling en opvoeding van kinderen en jongeren in opvoed- en onderwijs situaties.	4. Een bijdrage leveren aan het ontwikkelen en/of toepassen van specialistische en verdiepende kennis van een deelgebied van de pedagogiek.
2. Gebruik maken van relevante theorieën van de deelgebieden: algemene en historische pedagogiek, orthopedagogiek, gezinspedagogiek, onderwijskunde ontwikkelingspsychologie, forensische pedagogiek, neuropsychologie en sociale pedagogiek.	
3. Gebruik maken van relevante theorieën van de steungebieden zoals psychologie, sociologie, (neuro)biologie, antropologie, criminologie, geneeskunde, wetenschapsfilosofie, ethiek, methodenleer en statistiek.	
<i>Dublin descriptor: Toepassen kennis en inzicht</i>	
5. Ondersteuning bieden in eenvoudige opvoed- en onderwijs situaties (preventie en interventie).	8. Op meta-cognitief niveau reflecteren op het eigen handelen en hiervan gebruik maken om het handelen te optimaliseren.
6. Middels methodische analyse bijdragen aan de optimale ontwikkeling van het kind en zijn	9. Specialistische kennis inzetten en probleemoplossende vermogens toe te passen

omgeving: - in de klinische hulpverlening als begeleider, behandelaar, of coach; - in niet-cliëntgebonden functies als beleidsmaker, adviseur of ontwikkelaar op het gebied van de jeugd(gezondheids)zorg en/of het onderwijs.	in de ondersteuning van complexe opvoed- en onderwijssituaties (preventie en interventie).
7. Ethisch en professioneel handelen bij het uitvoeren van onderzoek en handelingen in de praktijk.	
<i>Dublin descriptor: Oordeelsvorming</i>	
10. Analytisch redeneren, kritisch aannames en resultaten onderzoeken en verschillende ideeën en perspectieven tegen elkaar afwegen.	13. Oordelen kunnen formuleren op grond van (beperkte) informatie en daarbij rekening houden met sociaal-, maatschappelijke en ethische verantwoordelijkheden.
11. Onder begeleiding opzetten, uitvoeren en evalueren van wetenschappelijk en pedagogisch onderzoek en uitkomsten hanteerbaar maken voor de beroepspraktijk.	
12. Bijdragen aan maatschappelijke en onderzoeksvraagstukken door nieuwe (wetenschappelijke) kennis te signaleren, beoordelen, op te nemen en te gebruiken.	
<i>Dublin descriptor: Communicatie</i>	
14. Gespreksvaardigheden beheersen voor zowel het directe contact met opvoeders en kinderen als voor de communicatie met professionals die dat contact hebben.	17. Gespreksvaardigheden beheersen waarmee zowel cliënten als eventueel opvoeders inhoudelijk adequaat geïnformeerd worden over uitkomsten en consequenties van (gespecialiseerd klinisch) onderzoek.
15. Schriftelijk rapporteren en mondeling presenteren van onderzoek en bevindingen, hetzij literatuuronderzoek, hetzij (kleinschalig) empirisch onderzoek.	
16. Actief participeren in de wetenschappelijke dialoog en die duiden voor niet-vakgenoten.	
<i>Dublin descriptor: Leervaardigheden</i>	
18. Een stevige basis hebben om met de afronding van de masterfase te voldoen aan de eisen voor de NVO-registraties Basis-Orthopedagoog of Basis-Pedagoog en/of indien gewenst de Basisaantekening diagnostiek en de SKJ-registratie.	19. Indien gewenst te voldoen aan de toegangseisen voor de postacademische BIG-opleiding tot Gezondheids-zorgpsycholoog of Orthopedagoog-Generalist.

Literatuur

- Bronfenbrenner, U., & Morris, P. A. (2006). The bioecological model of human development. In W. Damon & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology: Vol. 1. Theoretical models of human development* (6th ed., pp. 793-828). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Commissie Sectorplan Sociale Wetenschappen (2014). *Sectorplan Sociale Wetenschappen 2014. Sociale Wetenschappen: Verantwoord en Verantwoordelijk*. http://www.sectorplansocialewetenschappen.nl/downloads/Sectorplan_SW_241014.pdf

- EACEA (2012). *The European Higher Education Area in 2012: Bologna Process Implementation Report*. Brussel: Education, Audiovisual and Culture Executive Agency P9 Eurydice. [http://www.ehea.info/uploads/\(1\)/bologna%20process%20implementation%20report.pdf](http://www.ehea.info/uploads/(1)/bologna%20process%20implementation%20report.pdf)
- Kamer Pedagogiek (2012). *Domeinspecifiek referentiekader Pedagogische Wetenschappen*. Ongepubliceerd rapport. Verkrijgbaar via https://search.nvao.net/files/50aa28ecac652_rapport%20RUG%20wo-ba%20Pedagogische%20Wetenschappen.pdf
- KNAW (2013). *Effecten van universitaire profilering en topsectorenbeleid op de wetenschap in Nederland*. Amsterdam: KNAW. <https://www.knaw.nl/nl/actueel/publicaties/effecten-van-universitaire-profilering-en-topsectorenbeleid-op-de-wetenschap-in-nederland>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2013). *Wet Kwaliteit in verscheidenheid hoger onderwijs*. <http://wetten.overheid.nl/BWBR0033693/2013-09-01>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2015). *De waarde(n) van weten: Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2015-2025*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/beleidsnota-s/2015/07/07/de-waarde-n-van-weten-strategische-agenda-hoger-onderwijs-en-onderzoek-2015-2025>
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2016). *Regiebehandelaarschap in 2017*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brieven/2016/03/09/regiebehandelaarschap-in-2017>
- Movisie (2015). *Transitie jeugdzorg, een overzicht*. <https://www.movisie.nl/artikel/transitie-jeugdzorg-overzicht>
- Nuffic (2012). *Internationale vergelijking opleidingen Pedagogische Wetenschappen*. Ongepubliceerd rapport. Verkrijgbaar via https://search.nvao.net/files/50aa28ecac652_rapport%20RUG%20wo-ba%20Pedagogische%20Wetenschappen.pdf
- NVO (2014). *Het Pedagogisch Perspectief. Visiedocument 2014-2017*. Utrecht: NVO. <https://www.nvo.nl/producten/publicaties/beroepsinhoudelijk.aspx>
- OECD (2014). *OECD Reviews of Innovation Policy: Netherlands 2014*. OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264213159-en>
- Onderwijsraad (2014). *Een eigentijds curriculum*. <https://www.onderwijsraad.nl/publicaties/2014/een-eigentijds-curriculum/volledig/item7128>
- Panteia (2013). *Arbeidsmarkteffectrapportage transitie Jeugdzorg*. Zoetermeer: Panteia. <http://www.panteia.nl/Nieuwsoverzicht-Panteia/Arbeidsmarkteffectrapportage%20transitie%20jeugdzorg#.V4dngFckLww>
- Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (2013). *De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2018*. https://www.werk.nl/xpsitem/wdo_012088
- QANU (2005). *Visitatierapport opleidingen Pedagogische Wetenschappen*. <http://docplayer.nl/7089413-December-2005-pedagogische-wetenschappen.html>
- QANU (2012). *Visitatierapport opleidingen Pedagogische Wetenschappen*.
- VSNU (2015). *Goedemorgen professor! Visie op studeren in een nieuwe tijd*. Den Haag: VSNU. http://www.vsnunl.nl/files/documenten/Publicaties/Visie_op_studeren_in_een_nieuwe_tijd_20150611.pdf
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2013). *Naar een lerende economie*. Amsterdam: Amsterdam University Press. <http://www.wrr.nl/publicaties/publicatie/article/naar-een-lerende-economie-1/>
- Woittiez, I., Putman, L., Egging, E., & Ras, M. (2014). *Zorg beter begrepen. Verklaringen voor de groeiende vraag naar zorg voor mensen met een verstandelijke beperking*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2014/Zorg_beter_begrepen

REFLECTIE OP HET DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER

Panel Pedagogische Wetenschappen

Het landelijk overleg tussen de opleidingen Pedagogische Wetenschappen, de Kamer Pedagogiek, heeft in de afgelopen jaren gewerkt aan een uitgebreid domeinspecifiek referentiekader (DSRK). Het is vastgesteld op 7 oktober 2016. Het DSRK besteedt ruimschoots aandacht aan recente ontwikkelingen binnen het werkveld en benoemt daarnaast een aantal specifieke aandachtspunten voor de discipline: de mogelijkheden tot internationale mobiliteit, de wensen vanuit het werkveld, het wetenschappelijk karakter van de opleiding en maatschappelijke ontwikkelingen die consequenties hebben voor de arbeidsmarkt van pedagogen (met name binnen de jeugdzorg). Ook het karakter van de bachelor- en masteropleiding als eigenstandige opleidingen die, gezien de eisen vanuit het werkveld en de voorbereiding op het postacademisch onderwijs, sterk in samenhang gezien moeten worden, wordt aangehaald in het DSRK. Met name de eisen vanuit het werkveld maken het ook moeilijk om een afzonderlijk uitstroomprofiel van de bacheloropleiding op te stellen, met uitzondering van trajecten waarin de bacheloropleiding in combinatie met een hbo-lerarenopleiding wordt aangeboden.

Het panel waardeert de wijze waarop de Kamer Pedagogiek werk heeft gemaakt van het DSRK en onderschrijft de worsteling waar de Nederlandse opleidingen gezamenlijk voor staan sinds het gezamenlijk bachelor- en mastertraject tot vier jaar is verkort. Het panel onderschrijft de geschetste worsteling vanuit zijn bevindingen tijdens deze visitatieperiode en wenst in het onderstaande het een en ander nader toe te lichten. Uit het DSRK blijkt dat de discipline rekening moet houden met een aantal factoren die van invloed zijn op de invulling van de bachelor- en masteropleiding Pedagogische Wetenschappen. Stringente eisen aan het uitstroomprofiel van de opleidingen vanuit het werkveld hebben geleid tot een discipline waarbij de nadruk in eerste instantie op het klinische, orthopedagogische profiel van de opleidingen Pedagogische Wetenschappen is komen te liggen. Studenten worden geschoold te handelen; praktische vaardigheden krijgen ruim baan in het programma en studenten die de bachelor- en masteropleiding als samenhangende opleiding hebben doorlopen, vinden als handelende professionals hun weg op de arbeidsmarkt. Hierbij heeft het panel geconstateerd tijdens zijn bezoeken aan de Nederlandse opleidingen dat het overgrote deel van de huidige afgestudeerden op hbo-niveau, en niet op wo-niveau, instroomt op de arbeidsmarkt.

Het panel spreekt het vermoeden uit dat dit samenhangt met de sterke nadruk die vanuit het werkveld op de praktische, handelende vaardigheden is gelegd binnen de beperkte tijdsinvestering die een bacheloropleiding van 180 EC en een masteropleiding van 60 EC kan vragen. Hierdoor staat het wetenschappelijke karakter van de gezamenlijke bachelor- en masteropleiding enigszins onder druk. Reflectie op het eigen handelen en op onderzoeksmethoden en het aanleren van een wetenschappelijke attitude gebaseerd op kennis van de brede pedagogische basis van de discipline, vraagt een tijdsinvestering van studenten die de huidige opzet van een driejarige bachelor- en eenjarige masteropleiding maar in beperkte mate kan bieden. Het panel moedigt de Kamer dan ook aan om te blijven benoemen dat het academische, pedagogische gehalte van de opleiding door de verkorte duur van het gezamenlijke programma in het nauw is geraakt.

In het bijzonder raadt het panel de Kamer Pedagogiek aan het DSRK nogmaals te bezien vanuit het autonome perspectief van de opleidingen als dragers van de academische discipline in Nederland. Deze is heden nadrukkelijk gericht op het verkrijgen van praktische vaardigheden die goed aansluiten bij een empirisch-analytische benaderingswijze en bij het onderwijs in kwantitatieve onderzoeksmethoden. Hierdoor komt de geesteswetenschappelijke grondslag van de pedagogische wetenschappen relatief minder uit de verf. Het panel acht het wenselijk dat studenten in hun beroepsvoorbereiding leren reflecteren op hedendaagse pedagogische vraagstellingen, waarbij met name de normatieve vraag centraal staat. Deze vorm van reflectie is mogelijk vanuit een verdiepte kennis van de pedagogische traditie. In de ogen van het panel staat deze laatste opdracht van de wetenschappelijke opleidingen onder (tijds)druk. Het panel moedigt de Kamer Pedagogiek aan deze

problematiek inzichtelijk te maken in het DSRK, alsmede bespreekbaar te maken in de afstemming met het werkveld.

Daarnaast ziet het panel dat de eisen vanuit het werkveld op gespannen voet staan met de wens de opleidingen internationaal te profileren. Het werkveld vraagt studenten die de lokale, diagnostische methoden en technieken voldoende beheersen; studenten moeten binnen de opleidingen dus de Nederlandse praktijk leren kennen. Internationalisering vraagt juist dat studenten de lokale methoden en context kunnen overstijgen om te reflecteren op die lokale situatie. Het panel moedigt de Kamer Pedagogiek aan deze problematiek als zodanig nadrukkelijk te benoemen in het DSRK en om de opleidingen vanuit een gezamenlijke visie te stimuleren na te denken over de wijze waarop internationalisering op de kaart kan worden gezet, binnen de huidige beperkingen. Het panel doet in dat verband de suggestie dat de theoretische, normatieve en hermeneutische basis van de discipline de gezamenlijke 'pedagogische taal' kan vormen waarmee het overstijgende gesprek in internationaal verband kan worden gevoerd en van waaruit reflectie plaats kan vinden op de lokale en grensoverschrijdende praktijk. Ruimte voor het aanleren van de brede pedagogische basis in het opleidingsprogramma is, in de ogen van het panel, noodzakelijk voor het ontwikkelen van een internationaliseringsvisie die verder gaat dan het aanbieden van vakken of stageplaatsen in het Engels om tot daadwerkelijke aansluiting te komen met het internationale veld.

BIJLAGE 3: BEOOGDE EINDKWALIFICATIES

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen:

Dublin descriptor	Eindtermen
1. Kennis en inzicht	<p><i>De afgestudeerde heeft kennis van en inzichten in:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> a) wetenschappelijke theorieën en onderzoeken over vraagstukken die betrekking hebben op de opvoeding van kinderen en jonge volwassenen b) (de actuele en historische ontwikkelingen van) opvoedingspraktijken, en het pedagogische onderzoeks- en beroepenveld c) methoden om opvoedingsituaties te diagnosticeren d) methoden voor het plannen van interventies om problematische opvoedingsituaties te verbeteren e) methoden van sociaalwetenschappelijk onderzoek f) ethische vraagstukken die een rol spelen in de pedagogische onderzoeks- en beroepspraktijk g) de disciplines psychologie, onderwijskunde, neurologie en filosofie in relatie tot de pedagogische wetenschappen.
2. Toepassen kennis en inzicht	<p><i>De afgestudeerde is in staat om:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> a) relevante wetenschappelijke theorie en praktijkinformatie te gebruiken om opvoedingsvraagstukken te formuleren en te analyseren b) wetenschappelijk literatuuronderzoek uit te voeren over pedagogische vraagstukken c) onder begeleiding empirisch sociaalwetenschappelijk onderzoek uit te voeren d) onder begeleiding (simulaties van) opvoedingsituaties te diagnosticeren e) onder begeleiding interventies te plannen om (simulaties van) problematische opvoedingsituaties te verbeteren.
3. Oordeelsvorming	<p><i>De afgestudeerde is in staat om:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> a) sociaalwetenschappelijk onderzoek te beoordelen b) op basis van sociaalwetenschappelijk onderzoek een oordeel te vormen over algemene pedagogische vraagstukken en benaderingen c) op basis van relevante praktijkinformatie en sociaalwetenschappelijk onderzoek een oordeel te vormen over specifieke problemen uit de pedagogische beroepspraktijk d) eigen standpunten te formuleren en te onderbouwen e) de onderbouwing van standpunten van anderen te beoordelen <p><i>De afgestudeerde heeft:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> f) een open en kritische houding tegenover de eigen standpunten en die van anderen.
4. Communicatie	<p><i>De afgestudeerde is in staat om:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> a) schriftelijk en mondeling te rapporteren over (de analyse van, of onderzoek naar) pedagogische vraagstukken, zowel aan vakgenoten, als aan (gesimuleerde) cliënten en een breder publiek b) zelfstandig en in groepsverband te werken.
5. Leervaardigheden	<p><i>De afgestudeerde is in staat om:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> a) het eigen leerproces te sturen b) zelfstandig de interesse in het eigen vakgebied te verdiepen en te verbreden.

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen:

Dublin descriptoren	Eindtermen
1. Kennis en inzicht	<p><i>De afgestudeerde heeft grondige en specialistische kennis van en inzicht in:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. theorieën en bevindingen én van methoden en technieken van de gekozen specialisatie alsmede van onderwerpen binnen of buiten die specialisatie die voor gebruik van genoemde theorieën en bevindingen van belang zijn; 2. de psychodiagnostiek en behandelingsmethoden, dan wel van de pedagogische probleemformulering en handelings- of interventiemethoden.
2. Toepassen kennis en inzicht	<p><i>De afgestudeerde is in staat tot:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 3. het toepassen van pedagogische kennis binnen een voor de pedagogisch relevant werkterrein dit te relateren aan empirisch onderzoek en theoretische posities binnen de pedagogiek.
3. Oordeelsvorming	<p><i>De afgestudeerde is in staat tot:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 4. het hanteren van geavanceerde technieken voor pedagogisch onderzoek; 5. het zelfstandig opstellen en uitvoeren van een onderzoeks- of beïnvloedingsplan in verschillende fasen, zoals het verzamelen van relevante literatuur en het verzamelen, verwerken en interpreteren van gegevens; 6. het plannen, nemen van beslissingen en dragen van verantwoordelijkheid in de beroepssituatie <p><i>De afgestudeerde heeft:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 7. specialistische vaardigheid op het gebied van psychodiagnostiek en behandeling dan wel van pedagogische probleemformulering en handelingstrategie of interventie; 8. specialistische vaardigheid op het gebied van gesprekvoering, observatie en rapportage; 9. inzicht in de consequenties van het eigen handelen voor anderen in de beroepssituatie; 10. besef van de ethische aspecten van de beroepsmatige omgang met anderen, zowel cliënten als proefpersonen, met inbegrip van de bredere consequenties van eigen onderzoeksresultaten en praktijkbeoefening; 11. besef van eigen beperkingen, d.w.z. op het juiste moment inroepen van deskundigheid van anderen en het zich op het juiste ogenblik onthouden van handelen.
4. Communicatie	<p><i>De afgestudeerde heeft:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 12. vaardigheid in het omgaan met anderen, het werken in teamverband.

BIJLAGE 4: OVERZICHT VAN DE PROGRAMMA'S

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen:

Jaar 1

Naam onderwijsseenheid	Werkvorm	Toetsvorm	Eindtermen
<i>Semester 1</i>			
Inleiding pedagogiek (6 EC)	Hoorcolleges en werkgroepen	Twee schriftelijke deeltentamens met meerkeuzevragen, tentamencasus, academische opdracht	1a, 1b, 1g, 2a, 2b, 3d, 3f, 4a, 4b
Inleiding onderwijskunde (6 EC)	Hoorcolleges en werkgroepen	Schriftelijk deeltentamen 1 met open en meerkeuzevragen, Schriftelijk deeltentamen 2 met open en meerkeuzevragen en een tentamencasus, academische opdracht	1a, 1g, 2a, 2b, 3d, 3e, 3f, 4a, 4b
Argumentatieleer (3 EC)	Hoorcolleges en werkgroepen	Schriftelijk tentamen, academische opdracht	1a, 1b, 2b, 2d, 2e, 3e, 5a
Geschiedenis van opvoeding en onderwijs (6 EC)	Hoorcolleges en werkgroepen	Individuele schriftelijke toetsen over de literatuur, practicum-opdrachten	1a, 1b, 2a, 2b, 3a, 3d, 3e, 3f, 4a, 4b, 5a
Algemene methodenleer en statistiek (9 EC)	Gecombineerde hoor- en werkcolleges, werkgroepen	Schriftelijk tentamen met open en meerkeuzevragen, papier/verslag	1e, 2c, 3a, 3b, 3c, 3d, 3e, 3f, 4a, 5b
<i>Semester 2</i>			
Beleid en organisatie van onderwijs en opvoeding (6 EC)	Hoorcolleges en werkgroepen	Schriftelijk deeltentamen 1 met meerkeuzevragen, schriftelijk deeltentamen 2 (open boek), academische opdracht	1a, 1b, 2a, 3c, 3d, 4a
Sociale Pedagogiek - Ontwikkeling in context (6 EC)	Hoorcolleges en werkgroepen	Schriftelijk deeltentamen 1 met meerkeuzevragen, Schriftelijk deeltentamen 2 met meerkeuzevragen en een tentamencasus, academische opdracht	1a, 1b, 1c, 1d, 1f, 2a, 2b, 2c, 2e, 3a, 3c, 3d, 3e, 4b
Onderzoeksopzet (3 EC)	Hoorcolleges, werkcolleges en werkgroepen	Schriftelijk tentamen met open en meerkeuzevragen, mondelinge presentatie, papier/verslag	1e, 2c, 3a, 3b, 3c, 4a, 4b, 5a
Philosophy of Childrearing and Education (6 EC)	Hoorcolleges en werkgroepen	Schriftelijk tentamen met open vragen en tentamencasus	1a, 1f, 2a, 3f
Psychologie: ontwikkeling, persoonlijkheid en leren (9 EC)	Hoorcolleges en werkgroepen	Twee schriftelijke deeltentamens met meerkeuze- en essayvragen, academische opdracht	1a, 2a, 2b, 2c, 3c, 4a, 4b, 5a

Jaar 2

Naam onderwijsseenheid	Werkvorm	Toetsvorm	Eindtermen
<i>Semester 1</i>			
Cognitieve ontwikkeling en leerproblemen (6 EC)	Hoorcolleges en werkgroepen	Schriftelijk tentamen met open vragen, academische opdracht	1a, 1b, 1e, 1f, 2a, 2b, 2c, 2e, 3e
Gezin en samenleving (6 EC)	Hoorcolleges en toepassingsopdrachten	Schriftelijk tentamen en casusopdracht	1a, 1b, 1d, 2a, 2b, 2e, 3a, 3b, 3c, 3d, 3e, 3f, 4a, 4b, 5a, 5b
Neurobiologische ontwikkeling (6 EC)	Hoorcolleges en werkgroepen	Schriftelijk tentamen met open vragen, stellingvragen en een casusopdracht, academische opdracht	1a, 1g, 3d, 3e, 3f, 4a, 4b, 5a
Sociaal-emotionele ontwikkeling in opvang en onderwijs (6 EC)	Hoorcolleges en werkgroepen	Schriftelijk tentamen met meerkeuzevragen en een casusopdracht, academische opdracht	1a, 1b, 1c, 1d, 1e, 1f, 1g, 2a, 2c, 2e, 3a, 3b, 3d, 5b
Etiologie van opvoedings- en ontwikkelingsproblemen (3 EC)	Hoorcolleges en werkgroepen	Schriftelijk tentamen met meerkeuzevragen, academische opdracht	1b, 1c, 2a, 2b, 2c, 3e, 4b
Gespreksvaardigheden (3 EC)	Werkgroepen	Video-toets	1f, 2a, 2e, 3c, 3f, 4a, 4b, 5a, 5b
<i>Semester 2</i>			
Psychopathologie (6 EC)	Hoorcolleges en werkgroepen	Schriftelijk tentamen met meerkeuzevragen en een casusopdracht, academische opdracht	1a, 1c, 1g, 2a, 3a, 3c, 3f, 4a, 4b, 5a
Gedragsproblemen en jeugdzorg (6 EC)	Hoorcolleges en werkgroepen	Schriftelijk tentamen met meerkeuzevragen en een casusopdracht, academische opdracht	1a, 1c, 1d, 1f, 1g, 2a, 2b, 2c, 2e, 3c, 3e
Toegepaste methodenleer en statistiek (9 EC)	Hoorcolleges en werkgroepen	Schriftelijk tentamen met meerkeuze- en essayvragen, papers, presentatie	1e, 1f, 2a, 2c, 3a, 3c, 3d, 3e, 3f, 4a, 4b
Psychotherapeutische stromingen (3 EC)	Hoorcolleges en werkgroepen	Schriftelijk tentamen met meerkeuzevragen, academische opdracht (posterpresentatie)	1a, 1b, 1c, 1e, 1f, 1g, 2e, 3a, 3c, 3e, 4b, 5a, 5b
Keuzeruimte (6 EC)	Divers	Divers	Divers

Jaar 3

Naam onderwijsseenheid	Werkvorm	Toetsvorm	Eindtermen
<i>Semester 1</i>			
Educational Ethics (6 EC)	Hoorcolleges	Schriftelijk tentamen met open en essay-vragen	1a, 1f, 2a, 3f
Testconstructie en onderzoeksverslag-legging (6 EC)	Hoorcolleges	Schriftelijk tentamen met meerkeuzevragen, individuele schrijfp opdrachten	1c, 1d, 1e, 1f, 2b, 3a, 4a
Diagnostiek (6 EC)	Hoorcolleges en werkgroepen	Schriftelijk tentamen met open en gesloten vragen, verplichte huiswerkopdrachten	1c, 1d, 1f, 2d, 2e, 3c, 3f, 4a, 4b
Wetenschapsfilosofie (3 EC)	Hoorcolleges	Schriftelijk tentamen met open vragen en een essayvraag	1e, 1f, 1g, 3a, 3b, 3d, 3e, 3f
Onderzoekspracticum (15 EC)	Werkgroepen	Onderzoeksverslag en presentatie	1e, 1f, 2b, 2c, 3a, 3b, 3d, 3e, 3f, 4a, 4b, 5a, 5b
Bachelorscriptie (6 EC)	Verplichte werkgroepen en verplichte individuele afspraken met begeleider	het product (de scriptie) en het proces	1e, 2a, 2b, 3a, 3b, 4a
<i>Semester 2</i>			
Diagnostische vaardigheden (6 EC)	Werkgroepen	Tentamen, verslag observatieonderzoek en verslag individueel test onderzoek (ITO)	2a, 2d, 2e, 3c, 3f, 4a, 4b, 5a, 5b
Onderzoekspracticum (15 EC) (vervolg)			
Keuzeruimte (12 EC)	Divers	Divers	Divers

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen:

Programma-Inhoud Mastertrack Preventieve Jeugdhulp en Opvoeding

Vak	Semester	ECTS	Werkvorm	Toetsvorm	Eindterm
Opvoedingsinterventies	1	6	HC, WC, O	T, P	1, 2, 3, 5, 10, 12
Opvoeding en ontwikkeling	1	9	HC, WC, O	T, S	1, 3, 6, 11, 12
Intervention mapping: ontwikkelen en implementeren van opvoedingsinterventies	1	6	HC, WC, O	T, S, P	1, 2, 3, 6, 8, 11
Grondslagen, methodologie en analyse van pedagogisch onderzoek	1	9	WC, P	T, S	1, 4, 5, 6, 10, 11, 12
Stage	1, 2	12	I, G	S	1 t/m 12
Scriptie	1, 2	18	I, G	S, P	1, 3, 4, 5, 6, 10, 11, 12

Toelichting. HC = Hoorcollege; WC = werkcollege/werkgroep; O = verplichten huiswerkopdracht; P = (Computer)practicum; I = Individuele begeleiding; G = Geleide intervisie/groepsbijeenkomsten; T = Tentamen; P = Presentatie; S = Schriftelijke opdracht.

Programma-Inhoud Mastertrack Orthopedagogiek

Vak	Semester	ECTS	Werkvorm	Toetsvorm	Eindterm
Van diagnostiek naar behandeling I	1	6	HC, P, O	S, T	1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 12
<i>Keuze uit:</i> Leerstoornissen	1	6	HC	T	1, 2, 3, 6, 7
Psychische stoornissen en opvoeding	1	6	HC, O	T, O	1, 2, 3, 4, 7
Van diagnostiek naar behandeling II	1	6	HC, P, O	S, T	1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 10, 12
<i>Keuze uit:</i> Leerling-leerkracht interactie	1	3	HC, WC, O	S, T	1, 2, 3, 5
Ontw. van baby's en kleuters en meth. asp. van baby-, peuter- en kleuteronderz.	1	3	HC, WC, O	S, T	1, 2, 3, 4, 5, 6, 8
Stage	1, 2	21	I, G	S	1 t/m 12
Scriptie	1, 2	18	I	S, P	1, 3, 4, 5, 6, 10, 11, 12

Toelichting. HC = Hoorcollege; WC = werkcollege/werkgroep; O = verplichten huiswerkopdracht; P = (Computer)practicum; I = Individuele begeleiding; G = Geleide intervisie/groepsbijeenkomsten; T = Tentamen; P = Presentatie; S = Schriftelijke opdracht.

Programma-Inhoud Mastertrack Forensische Orthopedagogiek

Vak	Semester	ECTS	Werkvorm	Toetsvorm	Eindterm
Forensische orthopedagogiek	1	3	HC, WC	S	1, 3, 6, 8, 10, 12
Forensische diagnostiek	1	6	HC, P	T, S, O	2, 3, 4, 5, 7, 8, 10, 11, 12
Forensische orthopedagogiek en recht	1	3	HC	T	1, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12
Methoden en technieken van forensisch Orthopedagogisch onderzoek	1	3	HC, P	O, S	1, 3, 5, 6, 10, 11, 12
Forensische behandeling	1	6	HC	O, T	1, 2, 4, 5, 7, 9, 10, 11
Stage	1, 2	21	I, G	S	1 t/m 12
Scriptie	1, 2	18	I	S, P	1, 3, 4, 5, 6, 10, 11, 12

Toelichting. HC = Hoorcollege; WC = werkcollege/werkgroep; O = verplichten huiswerkopdracht; P = (Computer)practicum; I = Individuele begeleiding; G = Geleide intervisie/groepsbijeenkomsten; T = Tentamen; P = Presentatie; S = Schriftelijke opdracht.

BIJLAGE 5: BEZOEKPROGRAMMA

23 januari 2018		
8.45	9.00	Aankomst panel
9.00	11.30	Voorbereidend overleg en inzien documenten
11.15	12.15	Gesprek met management (inhoudelijk verantwoordelijken)
12.15	13.00	Lunch
13.00	13.45	Gesprek met studenten BSc
13.45	14.30	Gesprek met studenten MSc
14.30	15.00	Overleg panel
15.00	15.15	Pauze
15.15	16.15	Gesprek met docenten BSc en MSc
16.15	17.15	Overleg panel + inloopspreekuur
17.15	18.00	Alumni

24 januari 2018		
8.45	9.00	Aankomst panel
9.00	9.45	Inzien documenten, voorbereiding gesprekken
9.45	10.30	Gesprek met Opleidingscommissie (OLC)
10.30	10.45	Overleg panel
10.45	11.45	Gesprek met Examencommissie
11.45	13.30	Vorbereiden eindgesprek (inclusief lunch)
13.30	14.15	Eindgesprek met management (formeel verantwoordelijken)
14.15	16.15	Opstellen voorlopige bevindingen
16.15	16.30	Pauze
16.30	16.45	Mondelinge rapportage voorlopige bevindingen

BIJLAGE 6: BESTUDEERDE EINDWERKEN EN DOCUMENTEN

Het panel heeft voorafgaand aan het bezoek de eindwerken bestudeerd van afgestudeerden. De bestudeerde scripties kunnen worden opgevraagd bij QANU.

Het panel heeft tijdens het bezoek onder meer de volgende documenten bestudeerd (deels in *hard copy* en deels via de elektronische leeromgeving):

- Cursusmateriaal, toetsen en antwoordmodellen van de volgende bachelorcursussen:
 - Inleiding Pedagogiek
 - Inleiding Pedagogische Wetenschappen (vernieuwde programma)
 - Toegepaste Methodenleer en Statistiek
 - Diagnostiek
 - Onderzoekspracticum
 - Bachelorstage
 - Gespreksvaardigheden/professionele vaardigheden I
 - Gezin en Samenleving
 - Familie en Gezin (vernieuwde programma)
 - Academische vaardigheden en loopbaanoriëntatie
 - Bachelorscriptie
- Cursusmateriaal, toetsen en antwoordmodellen van de volgende mastercursussen:
 - Intervention mapping
 - Methoden & Technieken van Forensisch Orthopedagogisch onderzoek
 - Van Diagnostiek naar Behandeling II
 - Masterstage FO
 - Masterstage Ortho
 - Masterstage PJO
 - Masterscriptie
- Jaarverslagen Examencommissie
- Jaarverslagen Toetscommissie
- Toetshandleiding voor docenten
- Jaarverslagen Opleidingscommissie
- Document laatste stand van zaken vernieuwd programma Bachelor Pedagogische wetenschappen